

Sisekaitseakadeemia

Justiitskolledž

Meelis Ludvig
KK030

Mõned õigusvastasust välistavad asjaolud kohtulahendite näitel

Lõputöö

Juhendajad:
Andres Parmas, *mag iur*
Riigikohtu kriminaalkolleegiumi
nõunik,
Helges Mändmets, *mag iur*
AS Falck Koolitus
õppejõud

Tallinn 2006

ANNOTATSIOON

KÄESOLEVA TÖÖ TEEMAKS ON ÕIGUSVASTASUST VÄLISTAVAD ASJAOLUD KOHTULAHENDITE NÄITEL.

TÖÖ MAHT ON 56 LEHEKÜLGE JA SEE KOOSNEB KOLMEST PEATÜKIST. TÖÖD KIRJUTADES ON TUGINETUD 18 KIRJANDUSLIKULE ALLIKALE, 12 NORMATIIVMATERJALILE, 1 INTERNETIALLIKALE. TÖÖ ON KIRJUTATUD EESTI KEELES.

MÄRKSÕNAD: HÄDAKAITSE, HÄDASEISUND, KURITEOS KAHTLUSTATAVA KINNIPIDAMINE, AMETLIKU KORRALDUSE TÄITMINE.

UURIMISOBJEKTIKS ON PÕHIOSAS AMETNIKE S.H VANGLAAMETNIKE SUNNIMEETMETE KASUTAMINE AMETLIKU TEENISTUSLIKU KORRALDUSE TÄITMISEL.

TÖÖ EESMÄRK ON SELGITADA KAS VANGLAAMETNIKELE ANTAVATE TEENISTUSLIKE KORRALDUSTE HULGAS ON EBASEADUSLIKKE KORRALDUSI, KES NENDE KORRALDUSTE TÄITMISEL TEKKINUD EBASOOVITAVATE TAGAJÄRGEDE EEST VASTUTAB JA MILLISED ON SEADUSLIKUD ALUSED KINNI PEETAVATELE ISIKUTELE, NENDE ÕIGUSKUULEKUSELE SUUNAMISEL, SUNNIMEETMETE RAKENDAMISEL.

TÖÖS ON OLULINE OSA VÄLJATOODUD TEOORIAL MIDA ON NÄIDISKOHTULAHENDITEGA MUUDETUD LAIEMALE RINGKONNALE KERGEMINI ARUSAADAVAMAKS. KA ON LÕPUTÖÖ AUTOR TOONUD VÄLJA ISIKLIKUL KOGEMUSEL PÕHINEVAID UURIMISTÖÖ TEEMA JA SELLE EESMÄRKIDEGA HAAKUVAID JUHTUMEID REAALSEST VANGLATÖÖST.

VÄLJATOODUD NÄDISJUHTUMITE JA TEOORIA ALUSEL ON TEHTUD JÄRELDUSED JA SAADUD KINNITUS LÕPUTÖÖ ALGUL PÜSTITATUD HÜPOTEESIDELE.

SISUKORD

SISSEJUHATUS	4
1. HÄDAKAITSE	6
1.1 Mõiste ja olemus	6
1.2 Õigusvastane rünne enda või teise isiku õigushüvedele hädakaitse seisundis	7
1.3 Vahetu või vahetult eesseisev rünne hädakaitse seisundis	8
1.4 Kaitsjapoolne vahendivalik hädakaitse rakendamisel ja ründajale tekitatava kahju suurus	12
1.5 Hädakaitse piiride ületamine	15
2. HÄDASEISUND	19
2.1 Mõiste ja olemus	19
2.2 Hädaseisundis päästetoimingu sobivus, vahendi valik ja proportsionaalsus	21
2.3 Avalikõiguslikud erinormid ja solidaarsuskohustuse määr hädaseisundis	22
2.4 Kuriteos kahtlustatava isiku kinnipidamine	24
2.4.1 Mõiste ja olemus	24
2.4.2 Kuriteos kahtlustatavale tema kinnipidamisel põhjustatava kahju määr	27
2.4.3 Kuriteos kahtlustatava kinnipidamine mõnede teiste riikide karistusõiguses	31
3. AMETIALASTE VOLITUSTE VÕI AMETLIKU KORRALDUSE ALUSEL TEGUTSEMINE	32
3.1 Tegutsemine ametialaste või muude avalikõiguslike volituste raames	32
3.2 Ametialase tegutsemise õigustatus ja eksimisprivileeg	33
3.3 Kaksik- või kolmiksuhe ametialaste volitustega isiku tegutsemises	33
3.4 Ametliku korralduse või käsu täitmine	34
3.5 Vanglateenistuses vanglaametnikele antavad ametialased korraldused	36
3.6 Vanglateenistuses kinni peetavatele isikutele antavate korralduste täitmine	38
3.7 Sunnimeetmete rakendamine vanglas ametlike korralduste täitmisel	41
3.8 Juhtumeid ametliku teenistusliku korralduse täitmisest vanglas	43
3.9 Kriminaalmenetlusi vanglatöötajate suhtes kahtlustatuna kinni peetavate isikute väärkohtlemises	48
3.10 Ametialaste volituste raames tegutsemine ja korralduse täitmine mõnede välisriikide karistusõiguses	50

KOKKUVÕTE	51
РЕЗЮМЕ	53
KASUTATUD KIRJANDUS	56

SISSEJUHATUS

Juba Rooma õiguses leidub rohkesti sätteid, mis räägivad rünnatava õigusest jõuga tõrjuda rünnet elule, tervisele või omandile.¹ Inimajaloo alguses käitusid inimesed vastavalt kirjutamata seadustele. Hädakaitse kui sellise näol oli tegemist juba iidsetel aegadel asjaoluga mis õigustas või välistas õigusvastasuse ründajale kahju tekitamisel.

Küllalt sageli on esinenud juhtumeid kui konfliktsituatsioonides kujunenud olukorda ei ole õieti osatud hinnata, on arvatud, et viibitakse hädakaitse seisundis ja kahju tekitamine oletatavale õigusrikkujale on põhjendatud, kuid tegelikkuses ei ole hädakaitse seisundis viibitud ja kahju tekitamine oletatavale õigusrikkujale lubamatu.

Vältimaks juhtumeid mille esinemisel tekitatakse arvatavale õigusrikkujale lubamatut kahju, on oluline, et tuntaks õigusvastasust välistavaid asjaolusid ning neid ka erinevates situatsioonides läbimängitaks, et reaalses olukorras hiljem oleks võimalik õigeid otsuseid langetada. Vaid siis on tõenäosus ebaseaduslike sunnimeetmete rakendamise juhtumite kordumiseks minimaalne.

Käesoleva uurimistö eesmärgiks on analüüsida põhilisi õigusvastasust välistavaid asjaolusid – hädakaitset, hädaseisundit ja ametiülesande, -korralduse või -käsu täitmist. Analüüs keskendub eelkõige võimuesindaja ametialasele tegevusele. Põhjalikumalt käsitletakse ametikohustuste ja ametliku korralduse täitmist vanglasüsteemis.

Uurimistö hüpoteesideks olen välja toonud järgmised väited:

1. kõik riigiametnikele juhtide poolt antavad ametialased teenistuslikud korraldused ei ole seaduslikud,
2. ebaseaduslike korralduste (mitte ilmselt õigusvastaste ega kuritegelike) täitmisel kahju tekitamise eest vastutab korralduse andja.

Uurimistö täiendavaks eesmärgiks on uurida sunnimeetmete rakendamise regulatsiooni kinni peetavate isikute suhtes vangistust reguleerivates õigusaktides ja kui regulatsioon osutub puudulikuks, pakkuda välja endapoolseid lahendusi sunnimeetmete rakendamise seaduslikuse parandamiseks.

¹ - J, Sootak. Keskaja karistusõigusest. Veritasust III,8, hädakaitsest lk 115.

Uurimuses on kasutatud teoreetilise kirjanduse osas eelkõige professor J. Sootaki teoseid. Samuti on uurimuses kasutatud saksa karistusõigusteadlaste K. Kühli ja E. Samsoni teoseid. Käesoleva uurimustöö koostamisel on ühtlasi kasutatud pikaajalise praktiku ja õigusteaduste magistri H. Mändmetsa poolt kirjutatud. Iga teooria punkti lõppu on, kohtulahendite olemasolul, toodud kas Eesti Vabariigi, Saksamaa või Prantsusmaa kohtusüsteemi praktikast iseloomulikke näiteid. Uurimistöö ossa, mis käsitleb ametialase korralduse või käsu täitmist vanglasüsteemis, olen toonud välja isiklikul praktilisel põhinevaid juhtumeid ja üritanud neid õiguslikult analüüsida. Paralleelselt Eesti Vabariigis kehtivate seadustega olen pidanud mõningatel juhtudel vajalikuks paralleele tõmmata ka teiste erinevate riikide õigussüsteemide ja sealse kohtupraktikaga.

1. HÄDAKAITSE

1.1. Mõiste ja olemus

Karistusseadustiku § 28. Hädakaitse

(1) Tegu ei ole õigusvastane, kui isik tõrjub vahetut või vahetult eesseisvat õigusvastast rünnet enda või teise isiku õigushüvedele, kahjustades ründaja õigushüvesid, ületamata seejuures hädakaitse piiri.

(2) Isik ületab hädakaitse piiri, kui ta kavatselt või otsese tahtlusega teostab hädakaitset vahenditega, mis ilmselt ei vasta ründe ohtlikkusele, samuti kui ta ründajale kavatselt või otsese tahtlusega ilmselt liigset kahju tekitab.

(3) Võimalus vältida rünnet või pöörduda abi saamiseks teise isiku poole ei välista õigust hädakaitsele.

Hädakaitse (või enesekaitse, nagu seda mõnedes õiguskordades nimetatakse) on kõikjal tunnustust leidnud õigusinstitutsioon, millele omistatakse sageli ka loomuõiguslikku iseloomu. Hädakaitseõigus annab põhimõtteliselt võimaluse vastata teise inimese õigusvastasele ründe kaitsetegevusega.²

Hädakaitse seisund tekib vahetult teoksiloleva või vahetult eesseisva õigusvastase ründe tõttu. Rünne peab olema suunatud kaitsja või teise isiku õigushüvede vastu. Selleks, et hädakaitsest üldse rääkida tuleb tuvastada hädakaitse seisund.³

Kaasus nr 1.

V anti kohtu alla süüdistatuna KarS § 118 p 1 järgi selles, et ta 23.00 ajal lõi enda elukohas T-d noaga kõhtu ja tekitas talle eluohtliku tervisekahjustuse. Poole tunni möödudes lõi V noa ja kirvega E-d põhjustades ka talle eluohtliku

² - K.Kühl. Karistusõigus. Tallinn 2002, lk 75.

³ -J. Sootak, P. Pikamäe. *Opt cit*, lk 124.

tervisekahjustuse. T ja E tulid, olles alkoholijoobes ja öisel ajal sissetungimisega, tema korterisse teostama omakohut. Kujunenud olukorras ei jäänud tal muud üle, kui ennast kaitsta. Öösel, kui ta magas, lõhuti korteri uks ja aken ning tungiti tema eluruumi. Ühel sissetungijatest oli käes nuga või noataoline ese ja sellest tajus V ohtu enda elule. Ehmununa ja unisena haaras ta noa ja ennetades ründajat, lõi T-d. V ei võinud teada, kas T lööb teda noaga või mitte. E ründas aga V-d aialipiga lüües. V põigates antud hoobi eest kõrvale, sooritas vasturünnaku.

Riigikohtu kriminaalkolleegium käsitleb T tungimist V eluruumi vahetu ründena eluruumi puutumatusle KarS § 28 lg 1 alt 1 mõttes, kuna T käitumises esinesid KarS §-s 266 kirjeldatud süüteo koosseisu tunnused. T edasist käitumist V korteris tuleb vaadelda vahetult eesseisva õigusvastase ründena V elule ja tervisele KarS § 28 lg 1 alt 2 mõttes. Järelikult on täidetud hädakaitse esimene eeldus – hädakaitse seisund. Riigikohtu kriminaalkolleegium leiab, et V ründamine aialipiga oli vahetu ja vaieldamatult õigusvastane, sest kätkes endas ohtu V elule ja tervisele. Hädakaitse esimene eeldus - hädakaitse seisund - on seega käitumise osas täidetud ka E korral.⁴

1.2 Õigusvastane rünne enda või teise isiku õigushüvedele hädakaitse seisundis

Õigusvastaseks tuleb lugeda rünnet, mis ei ole kaetud lubatavusklausliga.⁵ See lubatavus tuleb tuvastada, samuti nagu iga koosseisupärase teo kontrollimisel tuleb arvestada, kas õiguskorras ei ole mõnd lubavat normi. Ründe õigusvastasus tähendab eelkõige seda, et oht lähtub inimesest. Õigusvastaselt saab käituda vaid inimene. Rünne tähendab inimese tegu, mis on vastuolus õiguskorraga.⁶

Rünne peab ohustama õigushüve. Reeglina on hädakaitsega kaitstavad individuaalhüved (elu, tervis, omand, vabadus jm). Kollektiivsete õigushüvede kaitsmine on riigiorganite, avaliku võimu ülesanne. Seega ei saa hädakaitsega õigustada näiteks purjus juhi vägivaldset kõrvaldamist roolist (eraisiku poolt) või salaviinapunkri põlemapanemist. Küll on

⁴ - RKKK 3-1-1-17-04

⁵ - J. Sootak. (2003), lk 41.

⁶ - J. Sootak, P. Pikamäe. *Opt cit*, lk 126.

hädakaitsevõimelised *fiskaalhuvid* - näiteks riigiomandi ründamisel selle ründe hädakaitsega tõrjumine.⁷ Siia kuuluvad kõik riigi ja kohalike omavalitsuste omanduses olevad asutused ja ettevõtted, ehitused jne. On loomulik, et iga isik võib rakendada hädakaitset riigi omandile suunatud õigusvastase ründe tõrjumisel.

Kaitsta on võimalik ka eraõigusliku juriidilise isiku vara (nt astuda välja telefoniautomaati või bussiootepaviljoni lõhkua isiku vastu). Hädakaitse hõlmab mitte ainult rünnatava, vaid ka teise isiku õigushüvede kaitset. Kaitstavate isikute ring ei ole põhimõtteliselt piiratud. Seega võib igauks igauhte abistada.⁸

1.3 Vahetu või vahetult esseeisev rünne hädakaitse seisundis

Vahetuse põhimõtteline definitsioon kõlab nii: vahetu on selline rünne, mis seisab kohe ees, leiab aset või kestab veel.⁹

Reeglina ei tekita raskust hädakaitse rakendamisel ründe situatsiooni hindamine, mis parajasti toimub ja alanud on ründaja aktiivne tegevus kaitsjale kahju tekitamiseks. Ründaja on alustanud teoplaani elluviimist, ta teeb parasjagu midagi mis viiks kohe õigushüve kahjustamiseni.

Rünne kestab veel kui õigushüve on juba kahjustada saanud, kuid toimuvad sündmused võivad õigushüvet edasi kahjustada või kahjustust suurendada.¹⁰ Rünne kestab veel ka sellistel juhtudel, kui isikuvastane süütegu on õiguslikult lõpule viidud, faktiliselt aga mitte. On kahjustus tekitatud, ei saa sellele vastamisega end enam kaitsta – kõrvakiil ei kaitse enam solvangu eest, mis seisnes klaasi veini näkku viskamises. Mõistagi on kaitse lubatud, kui ründaja ei kavatse tehtuga piirduda ning jätkab solvanguid.¹¹

⁷ - J. Sootak, P. Pikamäe. *Opt cit.*, lk 125.

⁸ - J. Sootak. (2003), lk 40.

⁹ - E. Samson. Kriminaalõiguse üldosa., Abimaterjal kohtunike ja prokuröride järelkoolituse karistusõiguse õppegrupile., Tallinna 2001, lk 157.

¹⁰ - J. Sootak, P. Pikamäe. *Opt cit.*, lk 127.

¹¹ - K. Kühl. *Opt cit.*, lk 87.

Kaasus nr 2.

A varitseb öösel onnis puuviljavargaid. Vastu hommikut näeb ta kahte meest puudelt õunu varastamas. Ta hüüab, et mehed seisma jääksid ja ähvardab vastasel korral tulistada. Need aga põgenevad koos saagiga. A tulistab põgenejate suunas ühe lasu oma haavlipüssist ning vigastab ühte neist.

Eeltoodud kaasus on realselt Saksamaal juhtunud ja kohus mõistis A kui hädakaitseisundis tegutsenu õigeks, olgugi et vastaspool väitis, et rünne ei olnud enam vahetu (oli lõppenud), kaitsevahend ei olnud kohane, varastatu väärtus väike ja ründajatele tekitatud kahju ei olnud ilmselgelt proportsionaalne kahjuga, mida ründajad ise kaitsjale tekitasid. Revisjonikohus aga asus seisukohale, et rünne ehk omandi omastamine kestis veel, omanik ei olnud sellest ilma jäänud ning vahend ründe tõrjumiseks oli ainuke, seega sobiv.¹² Seevastu nurjunud ründe korral, kui varas põgeneb ilma saagita, on rünne lõppenud (omand ei ole enam ohus) ning äpardunud varga tulistamine ei ole tegutsemine hädakaitseisundis.¹³

Vahetult eesseisev on rünne, mida võiks iseloomustada süüteo ettevalmistamise instituudiga. Iseenesest on see siiski lai, lubades kaitsetegevust tegude vastu, mis ei ohusta veel õigushüve.¹⁴

Hädakaitseisundile eelneb peaaegu alati mingi ajaline etapp, mis oma iseloomult ja ohtlikkuselt ei põhjusta veel kahju kellegi tervisele, elule ega varale. Sellisel perioodil ründajale tekitatud kahju on kvalifitseeritav kuriteona kaitsja poolt. Võidakse sõimata, ähvardada, rusikaid viibutada või nuga demonstratiivselt näidata. Mõnikord on keeruline eristada tõeliselt ettevalmistatavat rünnet ja eelkirjeldatud ärplemist ning on esinenud juhtumeid mille korral on põhjendamatult tekitatud kahju oletatava, tegelikkuses mitteeksisteeriva ründe vastu. Nii ei ole võimalik põhjendada hädakaitsega tapmist, mis on toime pandud oletuse põhjal, et tapetu kavatses relvastatult kallale tungida, kui tegelikult mingit kallaletungi ei toimunud ja sääraseks oletuseks ei olnud reaalsel alust.¹⁵

Samas on ilmne, et vahetu ründe mõiste ei saa piirduda üksnes katsega. Katse kriteerium tähendab ründe tunnistamist vahetuks alles siis, kui on tekkinud aktuaalne võitlusolukord. On aga selge, et siis võib olla kaitseks juba liiga hilja. Seega tuleb ettevalmistamise staadiumis teatud

¹² - K.Kühl. *Opt cit*., lk 86.

¹³ - K.Kühl. *Opt cit*, lk 87.

¹⁴ - J. Sootak, P. Pikamäe, *Opt cit*, lk 127.

¹⁵ - H. Mändmets. Karistusseadustiku § 28, 29 selgitused., Vajan relva! 5., Koostaja Lillemets, R., Talmar & Põhi kirjastus 2004, lk 87, 88.

kitsas ala, mis vahetult eelneb ründe katsele. Määrav kriteerium juhtudel, kus rünne seisab kohe ees, on efektiivse lahenduse põhimõte. Selle järgi ei pea kaitsja ootama, kuni ta satub aktuaalsesse võitlusolukorda, vaid ta võib hakata tegutsema sellest hetkest, kui teda ähvardab viimase kaitsevõimaluse äralangemine. Ründeohu tuvastamisel tuleb lähtuda objektiivse vaatleja *ex ante* hinnangust. Kui selline vaatleja leiab olevat ründeohu tõenäolise, on oht olemas; tõsikindla teadmise nõudmine ei ole põhjendatud. Näiteks ei pea kaitsja ootama, millal tema korterisse tunginud isik kavatses hakata teda noaga lööma.¹⁶

Kui tunnistada hädakaitse seisundi algust ja sellega hädakaitse õiguse tekkimist alles tegeliku ründe algmomendist, siis muutuks hädakaitse õigus suurel määral illusoorseks, sest kaitse või edukas kaitse pole pärast ründe tegelikuks muutumist tavaliselt enam võimalik.¹⁷

Kaasus nr 3.

Joobnud A tuleb kl 22.30. paiku V elukohta, räuskab maja hoovil, taob vastu maja aknaid ning nõuab sisselaskmist või V väljatulemist ning ähvardab sealjuures tapmise ja maja mahapõletamisega. Juba päeval oli A V samamoodi ähvardanud. Kartes oma pere elu ja vara pärast, tulistab V haavlitelga laetud jahipüssist läbi elutoa akna purustatud klaaside 2 m eemal oleva A pihta kaks lasku, põhjustades viimase surma.

V anti kohtu alla süüdistatuna tapmises (KrK § 100, KarS § 113). Riigikohus tunnistas kohtualuse süüdi tapmises hädakaitse piiride ületamises, rõhutades, et V tegutses hädakaitse seisundis, sest eksisteeris vahetult eesseisev rünne.¹⁸ Ka lk-1 9 riigikohtulahendis nr. RKKK 3-1-1-17-04¹⁹ on tegemist ilmselgelt vahetult eesseisva ründe tõrjumisega, kuna V ei oodanud millal alustatakse tema vastu aktuaalset ründetegevust vaid ennetas ründajaid

Vahetult eesseisva ründe korral hädakaitse rakendamise lubatavuse kohta on toodud välja mõiste – hirm. Kui seoses peatselt algava ründega on rünnataval tekkinud hirm oma elu, tervise, vabaduse või omandi säilimise osas, siis ei pea reaalse ründetegevuse alguseni ootama ning võib ajahetkel mil ähvardab viimase kaitsevõimaluse äralangemine, teostada hädakaitset. Hirmu suuruse määrab kaitsja realistlik arusaam ründe võimalikest tagajärgedest (ohtlikkusest) ja millise agressiivsusega, vahenditega, üleoleku ja jõulisusega ning situatsioonis (iseloomuga)

¹⁶ - J. Sootak, P. Pikamäe, *Opt cit*, lk 127.

¹⁷ - H. Kadari, E. Raal, I. Rebane. Nõukogude Kriminaalõigus. Üldosa. 1963. Tallinn, lk 209.

¹⁸ - RKKK 3-1-1-124-01

¹⁹ - RKKK 3-1-1-17-04

teostatakse rünnet. Kaitsjal on soovitatav enne kaitse sooritamist hinnata hädakaitse perioodil oma olukorda järgmiselt:

1. koht, kus rünne toimub – on täiesti erinev riskiaste, kui rünne toimub näiteks rahvarikkas kohas(tänav, kaubamaja, korter), suletud ruumis või metsas,
2. ründe toimumise aeg – kindlasti on kaitsja hirmutunne suurem õhtusel ajal ja öösel, kui päeval,
3. ründajate hulk – kindlasti on hirm mitme ründaja suhtes suurem, kui ühe ründaja puhul,
4. kaitsjal tuleb hinnata ka kõikvõimalikke ründevahendeid (külme-, tulirelvad, pesapalli kurikad jm) ning nende ohtlikust, samuti ründaja füüsilist arengut, seisundit ja agressiivsust.

Lisaks eeltoodud kriteeriumidele peaks kaitsja hindama enne kaitse teostamist ründe tõrjumiseks ka enda jõudu, võimalusi ja muid asjaolusid, mis võivad mõjutada ründaja ja kaitsja jõudude reaalselt vahekorda. Kui ründe paneb toime isikute grupp, on kaitsjal õigus iga ründaja vastu kasutada selliseid kaitsevahendeid, mida võiks kasutada arvestades kogu grupi tegevuse laadi ja ohtlikust.²⁰

Kaitsjale, hinnates oma olukorda eeltoodud objektiivsete kriteeriumide järgi, saab selgeks ründe iseloom. Selle alusel omakorda teadvustab kaitsja enesele, millist kahju võidakse talle tekitada: kerge tervisekahjustus, raske tervisekahjustus, surm või võib ta kaotada seoses koheselt algava vahetu õigusvastase ründe tulemusel enda vabaduse või omandi (so ründe ohtlikkus). Vastavalt ründe iseloomule ja ohtlikkusele on juba võimalik otsustada kaitsjal hirmu olemasolu ning suuruse üle ja millises ulatuses on tal õiguspäraselt lubatud ründajale ennast kaitstes kahju tekitada.²¹

Kaasus nr 4.

S lõi tüli käigus oma elukaaslast V-d, vaenulike suhete pinnal kööginoaga rindu, tekitades torke-lõikehaava rindkere eespinnal vasakul südame vigastusega, mille tagajärjel kannatanu suri sündmuskohal. Nii nagu paljudel eelnevatel juhtudel, nii ka sel

²⁰ - H. Mändmets. Karistusseadustiku § 28, 29 selgitused., Vajan relva! 5., Koostaja Lillemets, R., Talmar &Põhi kirjastus 2004, lk 85.

²¹ - H. Mändmets. Karistusseadustiku § 28, 29 selgitused., Vajan relva! 5., Koostaja Lillemets, R., Talmar &Põhi kirjastus 2004, lk 85, 86.

õhtul, tarbis V ohtralt alkoholi ja muutus julmaks, äkiliseks ning vägivaldseks. Enda abikaasa peksmine oli V-le jooznuna tavaline.

Kohtupsühhiaatria ja psühholoogia ekspertiisiaktist nähtub, et varasemate ebasõbralike suhete tasandil reaalses konfliktsituatsioonis tekkis S-l tundepeinge seisund või tugev hingeline erutus (hirm). S jaoks oli situatsioon sedavõrd pingeline ja ta viibis erakordses olukorras, et nõue valida noalöögiks ründaja mõni muu, vigastuse puhul väiksema eluohtlikkusega kehapiirkond või kaitsevahendiks säästvam vahend (mille korral ründe lõplik tõrjumine oleks olnud ebakindel), on liigne. Tema käitumine oli subjektiivselt suunatud enesekaitsele ja ta viibis hädakaitseisundis. Kaitseviis oli ainus võimalik, sest selliselt tõrjus S kindlasti tagasi vahetu ja õigusvastase ründe. Ei ole võimalik S-le ette heita, et ta kavatsetult kasutas kaitseks vahendit, mis ei vastanud ilmselt ründe ohtlikkusele ning talle pole võimalik ka ette heita, et ta tekitas ründajale ilmselt liigset kahju. Karistusõigusliku kaitseta ei saa jääda olukord, kus mõni pereliige on seadnud teise oma füüsilist või muud üleolekut ära kasutades hirmuvalitsuse alla. Tulenevalt isikupuutumatuses ja isiku võrdõiguslikkusest ei ole keegi kohustatud taluma vägivalda ka pereliikme või mõne lähedase isiku poolt. Arvestades eeltoodut mõistis kohus S õigeks.²²

Kui inimene tunneb reaalset ohtu oma elule, ei pea ta ootama jääma, millal kurjategija ta tapab vaid võib kohe enda kaitseks midagi ette võtta.²³

1.4 Kaitsjapoolne vahendivalik hädakaitse rakendamisel ja ründajale tekitatava kahju suurus

Kaitsetegevus on ründaja vastu suunatud objektiivselt vajalik ja kaitsetahtest kantud tegevus.²⁴ Vajalik kaitse annab seega rünnatavale ulatusliku õiguse sekkuda ründaja õigushüvedesse: ta tohib tegutseda viisil, mis lõpetaks kohe ründe ning tagaks kindlalt ohu lõpliku kõrvaldamise.²⁵ Reeglina on välistatud kolmandate isikute õigushüvede kahjustamine. Kui see siiski leiab aset, tuleb lahendada hädaseisundiga. Kõne alla tuleks ainult ühe hädaseisundi tunnuse – proportsionaalsuse (mitte aga põgenemise) nõudmine.²⁶

²² - Tallinna Ringkonnakohtu kriminaalkolleegiumi otsus. Toimik nr. 2-1/901/04.

²³ - A. Palm. Hädakaitse võib päästa elu või tuua kaitsjale endale kriminaalkaristuse., Äripäev. 14.04.05.

²⁴ - K.Kühl. *Opt cit*, lk 324.

²⁵ - K.Kühl. *Opt cit* lk 98.

²⁶ - J. Sootak, P. Pikamäe. *Opt cit*, lk 128.

Kaasus nr 5.

Kaasõpilased terroriseerisid 17-aastast kooliõpilast K-d. Viimaks keelavad K-l kooliõues oma nägu näidata. K võtab kooli minnes teravaks ihutud kruvikeeraja, et end rünnaku vastu kaitsta. Kui ta koolimajast õue astub, sööstavad kiusajad talle kallale. Nende ninamees N haarab K-st kinni. Seepeale K kruvikeerajaga lööb N-le selga. N saab surma.

Selline juhtum leidis Saksamaal tegelikult aset. Kohus mõistis K õigeks. Kuna kruvikeeraja hoop käsivarde oleks lõpetanud ründe võib-olla, ent mitte kindlasti, ei saa seda võimalust säästvama vahendi otsimisel arvesse võtta. Ta ei olnud kohustatud põgenema ega abi kutsuma kuna õigusvastaselt rünnatav ei ole kohustatud rünnet vältima ega abi kutsuma. Asja ei muuda ka see, et K kaitses ründaja tapmisega “kõigest” oma kehalist puutumatus.²⁷

Sobiv on kaitsevahend, mis tõrjub ründe lõplikult, lõpetab selle täielikult ja otsekohe, ilma et kaitsja õigushüved ohtu jääksid või edaspidi ohtu sattuksid. Vahendi sobivuse küsimust ei püstitata, kui kasutatakse ainsat kaitsevahendit, olenemata selle sobivusest, st kõlblikkusest rünnet tõrjuda.²⁸ Sobivuse kaalumisel ei arvestata kaitstava ja rünnatava hüve väärtust ega nõuta nende võrdsust või kaitstava hüve ülekaalukust. See tuleneb hädakaitse üldpõhimõttest, mis ei nõua ründe ja kaitse proportsionaalsust.²⁹ Rahakotti rööviva isiku tapmine võib jääda täiesti hädakaitse piiridesse, kui on täidetud muud tingimused (vahend on sobiv ja ei ole muud, säästvat vahendit).³⁰

Üldjuhul, kui on olemas valik vahendite hulgas, tuleks valida ikkagi ründaja vastu tegutsemiseks neist kõige säästvam, eeldusel, et see on küllalt mõjus ja tõrjub ründe lõplikult ja otsekohe.

Säästvaim on kõige pehmem, ründaja jaoks kõige säästvam vahend. See nõue on põhjendatav asjaoluga, et ka ründaja ei asetu oma teoga väljapoole õiguskaaslust, ta ei muutu lindpriiks. Säästvama vahendi tuvastamine eeldab, et kaitsjal oli mingi valik. Kui valikuvõimalust ei olnud, langeb see kriteerium ära.³¹ Kaitsjal ei ole kohustust valida küll säästvam, kuid ebakindlam vahend, mille puhul ei saa kindel olla, kas see on tõrjumiseks sobiv. Tal on õigus valida vahend,

²⁷ - E. Samson. *Opt cit*, lk 157.

²⁸ - J. Sootak. (2003), lk 55.

²⁹ - K. Kühn. *Opt cit*, lk 119,123.

³⁰ - J. Sootak. (2003), lk 55,56.

³¹ - J. Sootak, P. Pikamäe. *Opt cit*, lk 129.

mis peatab ründaja kindlalt ja lõplikult.³² Kui oli olemas säästvam vahend, mis peatab ründaja kindlalt ja otsekohe, kasutati aga vahendit, mis põhjustas ründajale ründe tõrjumise seisukohalt asjatult rasket kahju, siis võib olla tegemist hädakaitsepiiride ületamisega.

Sobivuse hindamisel tuleb tuvastada, kas rünnataval oli ründest vallandunud hirmu seisundis näiteks üldse võimalik kaalutleda ja otsustada, millist vahendit valida ja millisesse kehapiirkonda ründajat noaga lüüa³³ (vt eeltoodud Tallinna Ringkonnakohtu kriminaalkolleegiumi otsus, toimik nr. 2-1/901/04, käesoleva lõputöö lk 14 ja RKKK 3-1-1-17-04 lk 9).

Ka tulirelv, kui ülimalt intensiivne kaitsevahend võib osutada sobivaks (nt on kaitsja käsutuses olevatest vahenditest ainus). Surmav lask ründaja pihta on aga ainult siis õigustatud, kui tulirelva muu kasutamine (hoiatuslask, lask mitte südamesse või pähe vaid jalgadesse) ei ole võimalik (ainult üks padrun rauas, väga lühike vahemaa vms).³⁴ Näiteks ei saa tingimata nõuda hoiatuslasku, kui kaitsja ei ole kindel, et ründaja sellele reageerib, ja uueks lasuks ei jää enam aega. Tulirelva korral kehtib siiski üldreegel, et esmalt tuleb rünnatavat hoiatada või teha hoiatuslask ja kui rünne jätkub, võib ründajat tulistada. Tulirelva kasutamise sobivus ei sõltu sellest, kas kaitsja käsutuses on relv seaduslikult või mitte.³⁵ Kujukas näide, kus kasutati relva ilma hoiatuseta, on toodud käesoleva lõputöö lk 9 - RKKK 3-1-1-124-01.

Kuid ka seda ei saa alati kategooriliselt nõuda, et kaitsja tulistaks tingimata ülakeha asemel jalga, kui ta ei ole kindel, et see ründe lõpetab. Kindlalt surmav lask on aga üksnes siis sobiv vahend, kui muu säästvam variant (haavamine ja sel teel võitlusvõimetuks muutmine) ei ole õigushüve ähvardava ohu kindlaks kõrvaldamiseks piisav ega kindel (terroristide, pantvangistajate jms korral).³⁶

Siiski on lubatud surmaga lõppenud hädakaitset rakendada vaid kõige äärmuslikumatel juhtudel, kui teisiti ei ole võimalik päästa inimelu või suuri materiaalseid väärtusi.

³² - J. Sootak. (2003), lk 57.

³³ - J. Sootak, P. Pikamäe. *Opt cit*, lk 129.

³⁴ - J. Sootak. (2003), lk 57.

³⁵ - J. Sootak, P. Pikamäe. *Opt cit*, lk 129.

³⁶ - J. Sootak. (2003), lk 57,58.

1.5 Hädakaitse piiride ületamine

Hädakaitse piiride ületamise küsimus tekib kaitsetegevuse vajalikkuse hindamisel. See toimub *ex ante*, lähtudes tavainimese seisukohast ning arvestades mõistagi asjaolusid³⁷.

Hädakaitse piiride ületamine seisneb tarbetu, kaitse seisukohalt asjatu kahju tekitamises ründajale. Tegemist on kaitse ilmse mittevastavusega ründe iseloomule ja ohtlikkusele.³⁸

Kaitsevahend loetakse mittevastavaks ehk hädakaitse piire ületavaks kahel tingimusel:

1. objektiivselt:
 - kaitse teostamine vahenditega, mis ilmselt ei vasta ründe ohtlikkusele või
 - ründajale ilmselt liigse kahju põhjustamine;
2. subjektiivselt: piiride ületamine kavatsetult või otsese tahtlusega.

Seega on kaitsja vastutus välistatud järgmistel juhtudel:

1. kaitsetegevus vastab ründe ohtlikkusele ja ei tekita ründajale liigset kahju;
2. kaitsetegevus küll ületab teatud piirini ründe ohtlikkuse ja tekitab ründajale liigse kahju, kuid ületamine ei ole ilmne;
3. kaitsetegevus ületab ilmselt ründe ohtlikkuse ja tekitab ilmselt ründajale liigse kahju, kuid kaitsja tegutses kaudse tahtluse või ettevaatamatusega.³⁹

Isik paneb teo toime kaudse tahtlusega, kui ta peab võimalikuks süüteo koosseisule vastava asjaolu esinemist või vähemalt möönab seda.⁴⁰ Kaudse tahtluse korral peab isik võimalikuks (tõenäoliseks) oma teo lõpptagajärje realiseerumist ja on sellega nõus (möönb seda), kuid ei ole lõpptagajärje saabumises kindel. Kaudse tahtluse korral ei sea isik lõpptagajärje saabumist eesmärgiks ega soovi selle saabumist, olgugi et peab võimalikuks selle realiseerumist. Sellisel juhul, aga on kaitsja vastutus välistatud isegi siis, kui ta tekitab ründajale ilmselt suuremat kahju, kui ründaja temale oleks võinud tekitada või tekitas. Siin võib kaitsja poolt ründajale tekitatud kahju suurus olla ebaproportsionaalselt suur, kusjuures kaitsjapoolne vastutus on välistatud.

³⁷ - J. Sootak, P. Pikamäe. *Opt cit.*, lk 130.

³⁸ - ENSV Kriminaalkodeksi. Kommenteeritud väljaanne. Koostaja I. Rebane, Tallinn 1980. Tegemist on NSVL aegse definitsiooniga kui oli kriminaalkorras karistatav ka hädakaitsepiiride ületamine ettevaatamatusest ja kaudse tahtlusega.

³⁹ - J. Sootak. (2003), lk 59.

⁴⁰ - N Aas., L. Feldmanis, ... jt *Opt cit.*, lk 22.

Alati on olemas siiski võimalus, et ründe tõrjevahendi valikul ei eksitud ja valiti kõige säästvam vahend, mis optimaalse kasutamise korral liigset kahju ei tekitaks, kuid vaatamata sellele tekitati ründajale ilmselt ja ebaproportsionaalselt suurt ründe tõrjumise seisukohalt mõtetut kahju, võrreldes ründaja poolt tekitatud või tekkida võinud kahjuga. Siinkohal tuleb ära määratleda kaitsja poolt vahendi kasutamise intensiivsus, millise jõuga vahendit kasutati, millisesse keha piirkonda tekitati ründajale kahju (kas haavati ründajat koheselt rindkeresse, kaela või pähe, kasutamata võimalust haavata jäsemete piirkonda jne) aga samuti tingimus, kas vahendit oli võimalik kasutada väiksema kahju tekitamiseks, kui tekitati (näiteks tulirelva kasutamine löögiks või pähe tulistamise asemel sääre tulistada, mis oleks samuti ründe tõrjunud). Samuti tuleb sellisel juhtumil täpsustada kas kahju mitte ei tekitatud otsese tahtlusega või kavatselt. Kui see oli nii, siis oli tegemist hädakaitsepiiride ületamisega. Kui kahju põhjustati kaudse tahtlusega või ettevaatamatusest, on kaitsjapoolne vastutus raske kahju põhjustamises välistatud.

Samas ei ole võimalik ega ka vajadust kehtestada nõuet, et hädakaitseisundis ründajale tekitatud kahju peaks olema kindlasti väiksem või vähemalt võrdne ründaja poolt tekitatud kahjuga. Ei ole ju seoses ründe äkilisusega ja aktuaalses võitlussituatsioonis hingelise erutuse seisundis alati võimalik täpselt hinnata ohu suurust, valida vastavaid kaitsevahendeid või jõudu doseerida, kuivõrd õigusvastane rünne vajab kohest tingimusteta lõpetamist.

Hädakaitsepiiride ületamisel § 28 lg 2 tingimustel – kavatselt või otsese tahtlusega toob kaasa vastutuse üldkorras, kusjuures § 57 lg 1 p 8 alusel kergendab kohus süüdlase karistust. Kui objektiivselt ületatakse küll hädakaitse piire, kuid subjektiivselt teeb kaitsja seda kaudse tahtlusega või ettevaatamatusest, ei ole tegemist hädakaitsepiiride ületamisega § 28 lg 2 mõttes ning tegu on § 28 lg 1 mõttes õiguspärane.⁴¹

Kirjanduses on käsitletud ka hädakaitse ajalisi piire.

Kuigi kindlaid ajalisi piire ei ole ja kõik sõltub konkreetsest olukorrast, on formaalselt hädakaitse ajalisteks piirideks:

1. hädakaitseisundile eelnev periood,
2. hädakaitseisundi periood,
3. hädaseisundile järgnev periood.

⁴¹ - J. Sootak. (2003), lk 59.

Hädakaitsepiiri ületamine saab toimuda ajaliselt ainult hädakaitse seisundi perioodil. Enneaegse ja hilinenud kaitse perioodil ründajale tekitatud kahju kvalifitseeritakse kaitsjapoolse kuriteona.⁴²

Hädakaitse ajalistest piiridest annab hea ülevaate järgnev tabel.

Enneaegne kaitse	Hädakaitse seisund	Hilinenud kaitse
<p>Ei tohi teostada hädakaitset, kuna rünnatava õigushüved ei ole veel realselt ohus. Kaitsja kannab vastutust tekitatud kahju eest seadusega ettenähtud korras.</p>	<p>Rünnatava õigushüved on realselt ohus. Toimub aktiivne ründajapoolne ründetegevus või valmistatakse seda aktiivselt ette. Võib teostada hädakaitset. Kahju tekitamine ründajale on õiguspärane. Hädakaitset võib teostada seni kuni rünne on:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. samaaegne, 2. tõeline, 3. reaalne. 	<p>Ei tohi teostada hädakaitset, kuna aktuaalne ründeperiood on läbi ja rünnatava õigushüved ei ole enam realselt ohus. Kaitsja kannab vastutust tekitatud kahju eest seaduses sätestatud korras.</p>
>	AJATELG	>
↑ Ründe algus	↑ Ründe lõpp	

Tabel 1. Hädakaitse ajalised piirid

Teatavaid erinevusi tuleb eristada hädakaitse ajalistes piirides isiku omandi vastu suunatud õigusvastases ründes.

Hädakaitse ajaliste piiride osas on teatavaid erinevusi isiku vastu suunatud õigusvastase ründe ja isiku vara vastu suunatud õigusvastase ründe osas. Seda võime täheldada eelkõige hädakaitse seisundi ja õigusvastase ründe lõppemise suhtes.

⁴² - H. Mändmets. Karistusseadustiku § 28, 29 selgitused., Vajan relva! 5., Koostaja Lillemets, R., Talmar & Põhi kirjastus 2004, lk 87.

Üldjuhul, on ka omandi vastu suunatud õigusvastases ründes olemas kitsas ajaline vahemik vahetu ründe ettevalmistamise staadiumis ehk vahetult eesesisva ründe algus ja selle vastu võib rakendada hädakaitset sarnaselt isiku vastu suunatud hädakaitse rakendamisega.

Kui isik olles lubanud enda vihavaenlase maja maha põletada ja olles tassinud haokubu hunnikud juba elumaja puitmaterjalist seinte äärde ning valanud juba kaasatoodud bensiini haokubu hunnikutele, siis ei ole vajalik oodata kuni isik tõmbab tikust tuld. On selge, et kui tõmmatakse tikust tuld, süüdates maja, on juba liiga hilja, et maja päästa. Piisab sellest kui on reaalselt selgunud majapõletaja plaanid ja see, et ta ei tee nalja ning on asunud reaalselt tegutsema ja enda ähvardusi teoks tegema. Antud juhtumil oleks viimaseks hetkeks, millal hädakaitset tulemuslikult rakendada, ilmselt hetk millal bensiin haokubu hunnikutele valatud, kuna kui rünne vahetult juba teoksil s.t haokubud ja maja põleb, on juba hilja.

Teatud määral on erinev isiku omandi vastu suunatud õigusvastase ründe lõppemise ajaline faas hädakaitse seisundis, vaid isiku enda isiku enda või teise isiku vastu suunatud õigusvastase ründe ajahetkest.

Kui isikult, olgu see siis juriidiline või füüsiline isik, varastatakse materiaalseid väärtusi ja seesama varguse protseduur on veel pooleli ega ole veel lõppenud (toimub varguses kahtlustatava jälitamine), on tegemist vahetu õigusvastase ründega isiku omandile, selle sõna kõige otsesemas mõttes. Vahetu õigusvastane rünne isiku omandile ja hädakaitse seisund kestab kogu varguses kahtlustatava jälitamise aja (arvatavalt peab jälitatavaga olema siiski jälitajatel silmside), mille jooksul on varguses kahtlustatava tagaajajatel õigus teostada seaduslikku hädakaitset kuni vahetu õigusvastane rünne lõppeb, kui isikul õnnestub jälitajate eest põgeneda ja vara omastada, või isiku tabamisega ning vara tagastamisega omanikule. Kui vara põgenedes kaotatakse, ei ole tegemist enam hädakaitsega vaid juhinduma peab õigusrikkumises kahtlustatava kinnipidamisel hädaseisundi õigusnormidest, ja kui isikule põhjustatakse tema kinnipidamise seisukohalt asjatu ning arvestades tema poolt toimepandud kuriteo iseloomu ja kinnipidamise olukorda ebaproportsionaalselt suur kahju, on tegemist omakohtuga ning kinnipidajatel tuleb kanda kriminaalkorras vastutust.

2. HÄDASEISUND

2.1 Mõiste ja olemus

Karistusseadustiku § 29. Hädaseisund

Tegu ei ole õigusvastane, kui isik paneb selle toime, et kõrvaldada vahetut või vahetult eesseisvat ohtu enda või teise isiku õigushüvedele, tema valitud vahend on ohu kõrvaldamiseks vajalik ning kaitstav huvi on kahjustatavast huvist ilmselt olulisem. Hüvide kaalumisel arvestatakse eriti õigushüvede olulisust, õigushüve ähvardanud ohu suurust ning teo ohtlikkust.

Hädaseisundit võib määratleda kui vahetut ohtu enda või teise isiku õigushüvedele, mida saab kõrvaldada üksnes teisele õigushüvele kahju tekitamisega. Erinevalt hädakaitsest on hädaseisundi korral tegemist ohuga, mis üldjuhul ei esine õigusvastases ründes. Hädaseisundi korral kahjustatakse ühe õigushüve päästmiseks teisi, asjassepuutumatu kolmanda isiku õigushüvesid. Sisuliselt on tegemist ühe õigushüve päästmisega teise hüve ohverdamise või kahjustamise hinnaga. Õigustatuks saab sellist päästmist lugeda aga üksnes siis, kui päästetud hüve oli ohverdatud hüvest ilmselt olulisem. Kuid lisaks hüvede saldole arvestatakse hädaseisundi instituudi kohaldamisel ka ühiskonnaliikmete passiivset solidaarsuskohustust.⁴³ Hüvede väärtus ja ühiskonnaliikmete passiivne solidaarsuskohustus moodustavad koondmõiste huvi. Huvid võivad olla mis tahes laadi, nagu hüvedki. Järelikult tuleb hädaseisundit defineerida kui vahetut ohtu enda või teise isiku õigustatud huvile, mida saab kõrvaldada üksnes teisele õigustatud huvile kahju tekitamisega.⁴⁴

Lähtuvalt eeltoodust on hädaseisundis ohuallikateks kõigepealt inimesed aga ka loodusjõud, tulekahjud, stiihilised õnnetused, lagunevad hooned, mehhanismid, putukad, pisikud jne.

Hädaseisundivõimelised on mis tahes õigushüved. Need võivad olla nii füüsilised, ainelised kui ka vaimsed või emotsionaalsed. Hädakaitsest erinevalt on hädaseisundivõimelised ka üldsuse õigushüved – riigi mis tahes huvid, avalik kord, liiklusohutus jne. Mõistagi on hädaseisundiga kaitstav ka elu, kuid ühe erandiga – elu ei saa päästa reeglina teise elu hinnaga. Hädaseisundiga

⁴³ - E. Samson. *Opt cit*, lk 133-134.

⁴⁴ - J. Sootak, P. Pikamäe. *Opt cit*, lk 133.

ei ole õigustatud ka näiteks ühe elu hävitamine paljude inimeste elude päästmiseks.⁴⁵ Kuid hädakaitseisundiga on õigustatud sõita kavatsevalt purujoobnult auto süütevõtme äravõtmine.⁴⁶

Oht õigushüvedele tuvastatakse *ex ante* objektiivse vaatleja poolt. Oht peab olema vahetu või vahetult eesseisev:

1. akuutne oht (kahju on lähemal ajal tekkimas);
2. kestev oht (pikka aega kestev olukord, kus kahju võib tekkida suvalisel ajahetkel; maja on varisemisohtlik);
3. tulevikus ähvardav oht (ohtu loetakse sellisel juhul vahetuks alles hetkest, mil ähvardab luhtuda viimane päästmisvõimalus).

Ühtlasi peab käesoleva lõputöö kirjutaja arvamusel hädaseisundi korral peatselt realiseeruda võiv oht olema tõene ja reaalne.

Kuna hädaseisund nõuab eelkõige proportsionaalsust, ei peeta ohu vahetuse puhul rangeid reegleid vajalikeks. Siiski ei saa lugeda vahetuks ohuks kujuteldavat või kunagi tulevikus ähvardavat ohtu.⁴⁷

Kaasus nr 6.

I astme kohus mõistis J talle esitatud süüdistuses õigeks. Kohus luges tõendatuks J ütlused selle kohta, et neli meest tulid tema töökohta (tanklasse), võtsid ta kaasa, viisid kohta K ning peksid teda, et saada tagasi võlg. Kuna tal raha ei olnud, tehti talle ettepanek minna töökohta ning võtta raha kassast, mida ta tegigi. Kohus leides, et J kellelt uurimise käigus kindlaks tegemata mehed olid raha välja pressinud, tegutses hädaseisundis ning ei kuulu seega kriminaalvastutusele. Kohus leidis, et tekitatud kahju oli väiksem ärahoitud kahjust, milleks olukorda arvestades oleks olnud märkimisväärne kahju J tervisele.

Riigikohus selgitades sündmuse asjaolusid asus seisukohale, et J ei ähvardanud raha kassast hõivamise hetkel vahetu oht. Ta viibis oma töökohal, kus talle teadaolevalt oli nimelt selliste ohtude kõrvaldamiseks paigaldatud paanikanupp, mille kasutamine taganuks abi saabumise mõne

⁴⁵ - J. Sootak, P. Pikamäe. *Opt cit*, lk 133.

⁴⁶ - J. Sootak. (2003), lk 72.

⁴⁷ - J. Sootak, P. Pikamäe. *Opt cit*, lk 133.

minuti vältel. Sel hetkel viibis tanklas veel ka tema töökaaslane, kellelt ta oli õigustatud abi ootama. Asjaolu, et tankla ukse juures seisis üks isikutest, kes oli teda varem peksnud, ei saa käsitleda sellise reaalse ja samaaegse ohuna, mis oleks välistanud teistsuguste vahendite valimist ohu kõrvaldamiseks. Riigikohtu kriminaalkolleegium oli seisukohal, et Ringkonnakohtu kriminaalkolleegium on seadusest tulenevalt õigesti jõudnud seisukohale, et J ei tegutsenud hädaseisundis.⁴⁸

Hädaseisundi ja hädakaitse üks olulisemaid erinevusi seisneb asjaolus, et hädaseisundi korral puudub õigusvastane vahetu või vahetult eesseisev rünne. See ei tähenda aga sugugi seda, nagu ei lähtuks oht kunagi inimesest. Hädakaitse ja hädaseisundi eristamine võib aga tuleneda ka olukorrast, kus puudub küll vahetu ründeoht, kuid pideva ohuseisundi tõttu on teatud toimingud õigustatud hädaseisundiga. Näiteks ei ole magava kodutüranni tapmine õigustatud, kuid hädaseisund võib anda alust tema muude hüvede kahjustamiseks – kinnisidumine, luku taha panek vms. Sündivast lapsest pärineva ohu tõrjumiseks võib hävitada loote, et päästa ema elu.⁴⁹

2.2 Hädaseisundis päästetoimingu sobivus, vahendi valik ja proportsionaalsus

Oht teeb vajalikuks päästetoimingu, mis peab olema vajalik ohu kõrvaldamiseks.⁵⁰

Ka toimingu sobivus ehk kohasus tuvastatakse analoogiliselt hädakaitsega. Toiming, selleks kasutatav vahend või toimimisviis on sobiv, kui see kõrvaldab täielikult ja kindlalt ohu õigushüvele, s.t päästab selle hüve. Sobivus tähendab ka seda, et õigushüvet ähvardavat ohtu ei saa kõrvaldada teisiti kui teise hüve kahjustamisega.⁵¹

Päästmiseks kasutatav vahend peab olema säästvaim ehk pehmeim. Siin tuleb vaadelda muid tema käsutuses olnud päästetoiminguid ja küsida, kas oli olemas muu sobiv päästetoiming, mis toonuks kaasa väiksema kahju õigushüvedele.⁵²

⁴⁸ - RKKK 3-1-1-1-01.

⁴⁹ - J. Sootak, P. Pikamäe. *Opt cit*, lk 133.

⁵⁰ - J. Sootak, P. Pikamäe. *Opt cit*, lk 133.

⁵¹ - K. Kühl. *Opt cit*, lk 169.

⁵² - J. Sootak, P. Pikamäe. *Opt cit*, lk 133.

Proportsionaalsus tähendab huvide omavahelist kaalumist. Tegu on hädaseisundiga õigustatud, kui kaitstav huvi on kahjustatust ilmselt olulisem. Huvide kaalumist alustatakse hüvede kaalumisest, lähtutagu siis nende kvantitatiivsest väärtusest (ka rahalisest) või kvalitatiivsetest erinevusest. Hüve hindamise kriteerium võib tuleneda PS-st, aga ka näiteks hüve karistusõigusliku kaitstuse astmest (karistusmäär).⁵³

Näiteks on hädaseisundiga õigustatud eluohtlikus seisundis haige või kannatanu transport haiglasse kerges alkoholijoobes autojuhilube omava isiku poolt. Tegemist on situatsiooniga mille korral vähemolulise rikkumisega välistatakse raske tagajärg ehk teisisõnu on kaitstav hüve (inimese elu) olulisem kahjustatud hüvest (kõrge riskiastmega liiklusohtliku olukorra potentsiaalne tekitamine).

Järgmine kriteerium on hüve ähvardava ohu suurus. Oluline on ka tuvastada õigushüve võimaliku kahjustamise ulatus⁵⁴. Päästmistoimingu ohtlikkuse all mõeldakse mitte niivõrd teo ohtlikust kitsas tähenduses, vaid päästetoimingu laadi tervikuna.⁵⁵

2.3 Avalikõiguslikud erinormid ja solidaarsuskohustuse määr hädaseisundis

Tegu ei ole õigustatud, kui eriseaduses sisaldub vastav regulatsioon ning tegu on sellega vastuolus. Hädaseisund ei tule üldse rakendamisele, kui konkreetnes valdkonnas eksisteerib õiguslikult reguleeritud menetlus (tervishoiusüsteem, kohtupidamine jms). Näiteks ei saa hädaseisundiga õigustada pangaröövi lapse raviraha muretsemiseks, kui haigekassa keeldub operatsiooni rahastamast; kui vanglast põgeneb isik kes on süüdi mõistetud ebaõigesti; söögiraha muretsetakse mitte sotsiaalabi kasutades, vaid vargusega jne. Ka ei ole hädaseisundiga õigustatud panga või muu eraõigusliku isiku majandusliku seisundi halvenemisest tekkiva ohu kõrvaldamine koosseisupärase teoga.⁵⁶

On selge, et sattudes langetatud väärotsustuste tõttu majanduslikult raskesse olukorda, ei ole võimalik viidata sellele, et tegutseti hädaseisundis ja sellega enda tegutsemist, mis oli sisuliselt vargus, õigustada.

⁵³ - K Kühl. *Opt cit*, lk 169.

⁵⁴ - K Kühl. *Opt cit*, lk 173-174.

⁵⁵ - J. Sootak, P. Pikamäe. *Opt cit*, lk 135.

⁵⁶ J. Sootak, P. Pikamäe. *Opt cit*, lk 135.

Kaasus nr 7.

Kohtualust süüdistatakse ekslikult süüteo ja olemasoleva tõendusmaterjali põhjal on alust arvata, et ta mõistetakse süüdi hoolimata sellest, et ta ei ole tegelikult süütegu toime pannud. Kas ta võib sellises olukorras püüda ennast päästa dokumendivõltsimise või valetunnistusele kihutamise ja õigustada ennast hädaseisundiga?

Jutt on olukorrast, kus näiteks menetlusseadus sätestab, millisel viisil tohib menetluse pool ennast kaitsta, kui menetlusest ähvardab tekkida kahju tema õigushüvele. Valitseb üksmeelne seisukoht, et vahendid, millega võib ennast vale kohtuotsuse ohu eest kaitsta, saavad pärineda üksnes kriminaalmenetluse seadustikust.⁵⁷ Siiski ei ole võimalik nõustuda sellega, et süütu isik, kes lavastatakse süüdi, kõik asjaolud on tema vastu ja tal puudub igasugune võimalus õigluse jaluleseadmiseks. Kui tuua näiteks olukord, mille korral süüdilavastatu põgeneb ja vabaduses korraldab seaduslikult edasise selliselt, et leitakse tõendusmaterjal, mis lükkab ümber tema süü, siis milles süüdilavastatu vanglast põgenedes eksis. Ta ei olnud ju süüdi. Miks pidi ta minema aastateks süütuna kinnipidamisasutusse ja kaotama vabaduse.

Kaasus nr 8.

Terroristid on röövinud poliitiku ja ähvardavad ta tappa, kui nende vangistatud seltsimeest vabaks ei lasta. Justiitsminister teeb peaprokurörile ülesandeks korraldada vangistatu vabaks laskmine.

Kas riigiametnikud käitusid õiguspäraselt? Kas sellele küsimusele vastatakse alati jaatavalt? Ka riigivõimu tasandile tuleb laiendada karistusõiguslikku hädakaitse regulatsiooni.⁵⁸ Justiitsministri käitumine vastab vahistatu põgenemisele kaasaaitamise koosseisule. Siiski on tegu hädaseisundi tõttu õiguspärane. Võib koguni küsida, kas teatud juhtudel – terroristid ähvardavad õhku lasta elumaja, õhata lennuki vms – võib hädaseisundiga õigustada sellist absoluutset hädaseisundikeeldu nagu piinamiskeeld?⁵⁹

Päästja käsutuses võib olla ainus sobilik vahend, mis töötab ohustatud hüve päästa. Ometi ei saa päästetoimingut lugeda hädaseisundiga õigustatuks.⁶⁰ Käesoleva lõputöö kirjutaja ei ole eeltoodud väitega nõus. Tegemist võib olla elupäästmise ainsa võimalusega, kusjuures

⁵⁷ - J. Sootak. (2003), lk 83.

⁵⁸ - H.J. Hirsch. Können die stafgesetzliche Rechtfertigungsgründe, lk 578 (viidatud: J. Sootak. (2003), lk 83).

⁵⁹ – Valitsev arvamus on mõistagi eitaval seisukohal: H.J. Können, lk 595 (viidatud: J. Sootak. (2003), lk 83).

⁶⁰ - J. Sootak. (2003), lk 80.

potentsiaalne abiandja ei kaota abiandes sisuliselt midagi. Tema elu ei ole ohus ega sattu vähimalgi määral ohtu abiandes või peale abiandmist. Tegelikuses oleks lõputöö kirjutaja arvamusel kohane sunnimeetmete rakendamise lubatavuse nõude fikseerimine seadusandluses võimaliku abiandja suhtes.

Kaasus nr 9.

Haiglasse tuuakse eluohtlikus seisundis A . Ainus võimalus tema elu päästa on viivitamatu vereülekanne. Verepanga poole pöördumiseks ei ole aega. Sellise grupi veri on haiglas viibival patsient P - I, kes aga keeldub verd loovutamast. Päästmistoiming – sundkorras vere võtmine on ainus võimalik viis, vastates seega vajalikkusenõudele. Ka on päästetava hüve – A elu – kaalukam kui P kehaline puutumatus.

Tahtevastast vereülekannet ei saa siiski hädaseisundiga õigustada. Mängu tuleb hädaseisundi üks aluseid, nimelt solidaarsuskohustuse määr. Kehaline puutumatus on sedavõrd oluline huvi, et seab solidaarsusele piiri. Sellist piiri nimetatakse ka hädaseisundi sotsiaaleetiliseks piiranguks.⁶¹

2.4 Kuriteos kahtlustatava isiku kinnipidamine

Kuivõrd kuriteos kahtlustatava kinnipidamisel tuleb enamikul juhtumitest lähtuda samadest reeglitest mis hädaseisundi korral, siis on mõistlik käsitleda lõputöö kirjutaja arvamusel kuriteos kahtlustatava kinnipidamist hädaseisundi erijuhtumina, kuna KarS-s õigusvastasust välistavate asjaolude hulgas seda asjalu enam käsitletud ei ole.

2.4.1 Mõiste ja olemus

Kriminaalmenetluse seadustiku § 217. Isiku kahtlustatavana kinnipidamine

(2) Isik peetakse kahtlustatavana kinni, kui:

- 1) ta on tabatud kuriteo toimepanemiselt või vahetult pärast seda;
- 2) kuriteo pealtnägija või kannatanu osutab temale kui kuriteo toimepanijale;
- 3) kuriteojäljed viitavad temale kui kuriteo toimepannud isikule.

⁶¹ - J. Sootak. (2003), lk 80.

(3) Kuriteole viitavate muude andmete põhjal võib isiku kahtlustatavana kinni pidada, kui:

- 1) ta püüab põgeneda;
- 2) ei ole tuvastatud tema isikut;
- 3) ta võib jätkuvalt toime panna kuritegusid;
- 4) ta võib kriminaalmenetlusest kõrvale hoiduda või seda muul viisil takistada.

(4) Kuriteo toimepanemisel või vahetult pärast seda põgenemiskatselt tabatud isiku võib igaüks toimetada politseisse kahtlustatavana kinnipidamiseks.

Eeltoodud seadusesäte võimaldab vabadust võtta ka juhul, kui kuritegu ei ole veel toime pandud, kuid selle võimalikuses on põhjendatud seos. Seega on võtmeprobleemiks põhjendatud kahtluse õigustatuse ja usaldusvääruse kindlakstegemine ning põhjendatud tasakaalu leidmine põrkuvate huvide, õiguste, väärtuste ja ootuste vahel, esmajoonel individuaalse vabadusõiguse ning avaliku korra ja turvalisuse vahel.⁶² Menetlusliku käsitluse kohaselt piisab aga kahtlusest, et tegemist on kuriteo toimepanijaga. See lähenemine toetub menetluse üldisele põhimõttele, mille kohaselt menetlustoimingute seaduslikkuse üle ei saa otsustada selle järgi, kas isik on tõepoolest teo toime pannud (selles süüdi); menetluse käigus alles lahendatakse teo tõendatust.⁶³

Kuriteos kahtlustatava all tuleb mõista peale kuriteo üksiktäideviija, ka sellest osavõtjaid, samuti isikuid kelle käitumises on kuriteo ettevalmistamise või kuriteokatse koosseis.

Samuti nagu hädakaitse korral, on ka kuriteos kahtlustatava kinnipidamine peale kuritegeliku ründe teostamist inimese moraalne õigus, kuid mitte juriidiline kohustus. Juriidilise kohustusena peavad seda käsitlema näiteks kinnipeetavaid saatvad vanglatöötajad või vahistatuid konvoeerivad politseinikud. Tavakodanik võib kuriteos kahtlustatava kinni pidada vaid vahetult sündmuskohal või jälitamise käigus.

Kuriteo toimepanemine on alanud, kui see on jõudnud katse staadiumi ning ei ole veel faktiliselt lõpule viidud. Katse algust võib määratleda analoogiliselt õigusvastase ründe algusega hädakaitse korral.⁶⁴

⁶² - E-J. Truuväli, O. Kask, ...jt. Eesti Vabariigi Põhiseadus - kommenteeritud väljaanne, Tallinn 2002, lk 170.

⁶³ - K. Kühl. *Opt cif*, lk 209.

⁶⁴ - J. Sootak. (2003), lk 104.

Isiku reaalne kinnipidamine võib toimuda mõistagi mitte ainult kuriteo toimepanemise ajal või vahetult pärast seda, vaid ka põgenemise käigus, seega ajaliselt ja ruumiliselt kuriteost eemaldatuna (pika jälitamise järel).⁶⁵

Kuriteos kahtlustatava kinnipidamine kestab kuni tema toimetamiseni pädevate võimuorganite ette. Kuriteos kahtlustatavana on õigus kinni pidada iga isikut, kes on toime pannud või keda kahtlustatakse põhjendatult ükskõik millise kuriteo toimepanemises.⁶⁶

Kuriteos kahtlustatava isiku kinnipidamise eesmärgiks peab olema tema toimetamine politseisse. Kui kurjategijale tehakse nn “omakohus” ja teda ei toimetata politseisse või ei teatata juhtunust võimuorganitele, siis vaadeldakse tekitatud kahju kurjategijale kui kuritegu kinnipidaja poolt, mis on karistatav üldistel alustel. Järelikult ei tohi kuriteos kahtlustatava kinnipidamisel talitada meelevaldselt ega põhjustada kinnipeetavale asjatult ülemäärast kahju. Eriti ettevaatlik peab olema kuritegusid toime pannud naiste ja alaealiste kinnipidamisel.⁶⁷

Kahju tekitamine kinnipeetavale on sunnitud, s.t esile kutsutud kuriteos kahtlustatava käitumisega ning see on õiguspärane vaid siis kui olukord ei võimaldanud kasutada teisi kinnipidamise vahendeid ja võtteid.⁶⁸

Üldjuhul käsitletakse käitumisena, mis annab õiguse kinnipeetavale kahju tekitada kinnipidaja seaduslikele korraldustele mitteallumist või vastuhakkamist, millega kaasneb põgenemiskatse või kinnipidaja ründamine (viimasel juhul tekib ühtlasi häda kaitseseisund).

Kuriteos kahtlustatava isiku kinnipidamisel talle tekitatud kahju suurus peab vastama tema poolt toime pandud kuriteo õigusvastasuse iseloomule ning ohtlikkuse astmele ja kinnipidamise olukorrale. Kahju tekitamine ei tohi seisneda kinnipeetavalt elu võtmises (välja arvatud: elule ohtlik vastuhakkamine; relvastatud vastuhakkamine..., kui on tekkinud häda kaitseseisund).⁶⁹

⁶⁵ - J. Sootak. (2003), lk 104.

⁶⁶ - ENSV Kriminaalkodeksi. Kommenteeritud väljaanne. 1980 Koostaja Ilmar Rebane, Tallinn, lk 39.

⁶⁷ - H. Mändmets. Kriminaalkodeksi § 13, 13¹ ja 14 selgitused., Vajan relva! 3., Koostaja Lillemets, R., AS SERRI, 1996, lk 78.

⁶⁸ - H. Mändmets. Kriminaalkodeksi § 13, 13¹ ja 14 selgitused., Vajan relva! 3., Koostaja Lillemets, R., AS SERRI, 1996, lk 77.

⁶⁹ - H. Mändmets. Kriminaalkodeksi § 13, 13¹ ja 14 selgitused., Vajan relva! 3., Koostaja Lillemets, R., AS SERRI, 1996, lk 78.

2.4.2 Kuriteos kahtlustatavale tema kinnipidamisel põhjustatava kahju määr

Eelnevast on selgunud, et kuriteos kahtlustatavale on lubatud, kui ei ole teist võimalust, tema kinnipidamisel tekitada kahju. Kuriteos kahtlustatavale tekitatav kahju määr on käsitletav maksimaalse kahju piirmäärana, mis on veel lubatud kinnipeetavale isikule tema kinnipidamisel tekitada, ilma, et tõstatuks küsimus kinnipidajapoolses liigses jõu kasutamises või kinnipeetavale tema kinnipidamise seisukohalt liigses kahju tekitamises.

Kuriteo toimepanemises kahtlustatava isiku kinnipidamisel lähtutakse hädaseisundist. Ühiskonnast kõrvaldatakse (ajutiselt) vahetult eesseisev oht enda või teise isiku õigushüvedele. Oht seisneb kuriteos kahtlustatavas isikus (tegemist on lähtuvalt hädaseisundist ohuallikaga), kes jäädes kinni pidamata võib jätkata vähemalt sama ohtlike kuritegude toimepanemist kui senini. Siinkohal tuleb karta tegelikkuses hullemat, kuna küllalt tõenäoline on, et kuriteos kahtlustatav isik võib jätkata veelgi rängemate kuritegude toimepanemist. Kuriteos kahtlustatava isiku isoleerimisega ühiskonnast välistatakse temast suure tõenäosusega lähtuv oht ühiskonnale vähemalt ajutiselt. Ohu all teise isiku õigushüvedele, tuleb mõista teiste füüsiliste, juriidiliste isikute ja avalikke õigushüvesid, mida kuriteos kahtlustatav võib vabadusse jäädes toimepandavate uute kuritegudega ohustada.

Kuriteo toimepanemises kahtlustatava isiku kinnipidamisel lähtutakse talle kahju tekitamisel eelkõige sellest, millise õigusvastasuse astmega kuriteo toimepanemises teda kahtlustatakse. Lisaks arvestatakse veel kinnipidamise olukorraga ja sellega, kas osutatakse kinnipidamisel vastupanu, rünnatakse kinnipidajat, ollakse relvastatud jne.

Juhul, kui kinnipidaja tunneb kuriteo toimepanemises kahtlustatavat, keda asutakse kinnipidama, on vajalik arvestada isikule tema kinnipidamisel kahju tekitamise piirmäära arvestamisel veel isiku eelnevaid kuritegusid, kehtivaid kriminaalkaristusi, samuti teiste kuritegude raskusastet ja iseloomu, mille toimepanemises kahtlustatavat isikut veel kahtlustatakse. On selge, et paadunud retsidiivisti kinnipidamisel, keda on põhjendatult alus kahtlustada veel teistes varem toimepandud kuritegudes, on talle tema kinnipidamisel lubatud rohkem kahju tekitada, kui juhukurjategijast üksiküritajale.

Kinnipeetavale isikule kahju tekitamisel kehtib analoogiliselt hädaseisundiga proportsionaalsuse printsiip s.o nii öelda kaalutakse – ühelt poolt kuriteos kahtlustatava kuriteod, kinnipidamise

olukord ja temast lähtuv oht ühiskonnale, kui ta jääb kinnipidamata, teiselt poolt maksimaalne kinnipeetavale tema kinnipidamisel tekitatava kahju määr. Analoogiliselt hädaseisundiga, ei tohi kinnipeetavale tema kinnipidamisel tekitatav kahju olla suurem tema poolt tekitatud või tekkida võinud (-vast) kahjust, vaid peab olema sellest alati väiksem.

Kehtiv karistusõigus jagab kuriteod esimese astme kuritegudeks, mille korral nähakse põhikaristusena ette vangistus üle viie aasta ja teise astme kuritegudeks, mille korral nähakse ette põhikaristusena vangistus kuni viis aastat.

Politseiseaduse § 15 lg 2 p 2, 6 annab seadusandliku õiguse kasutada tulirelva relvastatud kurjategija relvitustamisel ja kinnipidamisel, samuti esimese astme kuriteo toimepannud isiku kinnipidamisel. Käesoleva lõputöö kirjutaja arvamusel laieneb eeltoodud seadusesäte ka I astme kuriteo toimepanemises põhjendatult kahtlustatava kinnipidamisele, kuna vastasel juhul võib relva kasutada vaid kurjategijate vastu kes on juba I astme kuriteo toimepanemises süüdimõistetud ja kohtuotsus on jõustunud. Võime ju kurjategijaks lugeda isikut alles siis, kui ta on kohtu poolt süüdimõistetud ja kohtuotsus on jõustunud. Enne kohtuotsust ja selle jõustumist ei ole meil õigust kedagi kurjategijaks nimetada. See, aga tähendab sisuliselt seda, et relva võib kasutada eelkirjeldatud isiku kinnipidamiseks vaid siis, kui ta on põgenenud või põgeneb kinnipidamiskohast. Tingimus, mis lubab relva kasutada vaid põgenenud või põgeneva I astme kuriteo toimepannud süüdimõistetud kinnipidamiseks, kelle kohtuotsus on jõustunud, piirab põhjendamatult ja mõttetult õiguskaitseorganite tööd. Eeltoodud seadusesättest võib välja lugeda ka seda, et piisab sellest kui kuriteos kahtlustatav on relvastatud või tema käes (juures) on nähtud relva. Ta ei pea olema relva kasutanud. See tingimus annab automaatselt õiguse kinnipidajale, kui selleks on vältimatu vajadus, relvastatud kuriteos kahtlustatava kinnipidamisel kasutada relva. Järelikult on ka teise astme kuriteo toimepanemises kahtlustatava kinnipidamisel, juhul kui on alust arvata, et ta on relvastatud, õigus vältimatul vajadusel relva kasutada.

Üldjuhul, kui kuriteos kahtlustatav isik vaid põgeneb ega kuuletu kinnipidaja seadusandlikele korraldustele ning on toime pannud vaid teise astme kuriteo või väärteo (näiteks väheväärtusliku asja varguse), tuleb relva kasutamisest tema kinnipidamisel hoiduda (võib sõltuda veel kinnipidamise olukorrast, vastuhakkamisest, kinnipidaja ründamisest jne) ja üritada kahtlustatav tabada kasutades teisi lahendusi.

On selge, et vähemohtlikes kuritegudes (vargused, avaliku korra raske rikkumine, jne) kahtlustatavatele isikutele nende kinnipidamisel tekitatava kahju suurus peab üldjuhul olema

väiksem, kui sama näitaja rasketes kuritegudes (röövimine, mõrv, vägistamine, väljapressimine, terrorism jne) kahtlustatavate isikute kinnipidamise korral. Seega on vältimatul vajadusel rasketes kuritegudes kahtlustatavate kinnipidamisel õigus neile rohkem kahju tekitada, kui vähemohtlikes kuritegudes kahtlustatavatele isikutele.

Näiteks ei too terrorismis või mitme mõrva eest põhjendatult kahtlustatava kinni pidamisel (juhul kui ta on relvastatud ja ründab kinnipidajat), tema tapmine enesekaitseks või juhuslikult ja tahtmatult, kriminaalvastutust kinnipidajale.

Alati tuleb üritada kuriteos kahtlustatavale isikule tema kinnipidamisel põhjustada nii minimaalselt kahju, kui see on võimalik. Üritama peab kuriteos kahtlustatava isiku kinnipidamisel kasutada analoogiliselt hädaseisundiga võimalikult pehmet ja säästvat vahendit. Kui kuriteos kahtlustatavale isikule tekitatav kahju tema kinnipidamisel on väljumas nn proportsionaalsuse piiridest ja isikule tekitatav kahju küünib juba lubatu piirväärtuseni ning isiku tabamisest ollakse veel kaugel, siis on õigem, kui isik lastakse nõ "käest", kui talle tekitatakse rasket kahju, mille eest on vaja hiljem kriminaalkorras vastutada. Muidugi võib alati samadel tingimustel ilma vahendeid "tõhustamata" kuriteos kahtlustatava isiku jälitust jätkata.

Eraldi tuleks käsitleda varguses, röövimises ja vabaduse võtmises põhjendatult kahtlustatavate kinnipidamist. Kui põgenetakse varastatud saagiga, kaob vajadus järgida kuriteo toimepanemises kahtlustatavale kahju tekitamisel proportsionaalsuse nõuet, kuna tegemist on hädakaitseseisundiga (vahetu õigusvastane rünne isiku omandile). Kui põgenetakse saagita, ei ole tegemist hädakaitseseisundiga ja proportsionaalsuse nõue kuriteos kahtlustatavale tema kinnipidamisel kahju tekitamiseks kehtib edasi.

Samas, kui põgenetakse väheväärtusliku varastatud saagiga (sooritati väärtegu – väheväärtusliku asja vargus), tõusetub küsimus isiku kinnipidamisel talle tekitatava kahju rängast ebaproportsionaalsusest, millel ei ole mõtet ja mis seab kinnipidaja liialt riskantsesse olukorda (kui ilma relva kasutamata ei ole võimalik kuriteos või väärteos kahtlustatavat kinnipidada), kuna ei ole võimalik ette ennustada, kas kohus mitte ei tõlgenda juhtunut, kui väga väikese tähtsusega õigushüve kaitsmist olulise kahju tekitamise hinnaga. Oleks ju ründaja poolt tekitatav kahju minimaalne, ründajale tekitatud kahju varastatu tagasisaamiseks ja isiku kinnipidamiseks aga rängalt raskem (ränk ebaproportsionaalsus).

Käesoleva lõputöö kirjutaja arvamusel peaks relva kasutamist nii palju kui see vähegi on võimalik vältima kuriteos kahtlustatava kinnipidamisel, kui isik põgeneb väheväärtusliku asjaga, mille väärtus ei ületa kahtekümmend miinimumpäevamäära (so $20 \times 50 = 1000$.- EEK), kuna on

tegemist väheväärtusliku asja vargusega (KarS § 218). Siinkohal võib saada määravaks väärteo toimepanemises kahtlustatava kinnipidamisel talle põhjustatava kahju maksimaalse piirmäära arvestamisel eelkõige kinnipidamise olukord. Kui kahtlustatava põgenemine on läbi, ta osutab vastupanu rünnates kinnipidajat, üritab kinnipidajale tekitada tervisekahjustust või on relvastatud, siis tõuseb koheselt talle tema kinnipidamisel tekitatava kahju maksimaalne piirmäär oluliselt kõrgemale tasemele, kuna kinnipidaja ründamisega pannakse toime juba kuritegu võimuesindaja vastu. Kui ollakse aga relvastatud (ei oma tähtsust kas kül- või tulirelvaga), tõstab ka see tingimus olulisel määral kõrgemale tasemele väärteo toimepanemises kahtlustatavale tema kinnipidamisel tekitatava kahju maksimaalse piirmäära. Tegelikuses võib kinnipidamise olukord ja sündmuste kulg ka väärteo toimepanemises kahtlustatava isiku kinnipidamisel võtta sellise pöörde, et isiku vastu tema kinnipidamisel on täielik seaduslik alus relva kasutada ja talle rasket kahju põhjustada, kui teisiti ei ole isiku kinnipidamine võimalik.

Siin muidugi mängivad rolli veel teised tingimused, mis võivad relva kasutamise keelata (kui kinnipidamine toimub rahvarikkas kohas tänaval jne).

Siinkohal kerkib üles veel küsimus – kas eelnimetatud kuriteos kahtlustatav ikka põgeneb saagiga või on ta saagi maha jätnud? Kui kinnipidaja ei ole kindel, et põgenetakse saagiga, tuleb tema kinnipidamisel ikkagi lähtuda talle kahju tekitamisel proportsionaalsuse nõudest. Tegelikuses kerkib veel teinegi küsimus. Kui kahtlustatav põgeneb varastatud saagiga mille väärtus ületab olulist kahju, viskab aga varastatu maha, mille tulemusena varastatud kaup puruneb. Millisel määral võib kahtlustatavale tema kinnipidamisel sellisel juhtumil kahju tekitada? Omandile suunatud õigusvastane vahetu rünne hädakaitseisundi näol on läbi, kahtlustatav põgeneb ilma varastatud kaubata. Samas isik, kellele kuulus varastatud kaup, on kandnud olulist kahju. Kuivõrd hädakaitseisund on läbi, peab kahtlustatavale tekitatav kahju jääma proportsionaalsuse piiridesse (kuna toimivad tingimused, mis viitavad hädaseisundile).

Põhjendatult röövimises kahtlustatava kinnipidamisel on küsimuse püstitus relva kasutamise s.h kahju tekitamise osas kahtlustatavale lihtsam, kuna enamasti on sel juhtumil tegemist I astme kuriteoga ja relva kasutamine kinnipidamiseks lubatud.

Vabaduse võtmisel põhjendatult kahtlustatava kinnipidamisel ei kehti samuti proportsionaalsuse nõue kinnipeetavale kahju põhjustamise osas, kuna on teoksil vahetu õigusvastane rünne isiku vabaduse vastu ja tegemist hädakaitseisundiga.

2.4.3 Kuriteos kahtlustatava kinnipidamine mõnede teiste riikide karistusõiguses

Kuriteo toimepannud isikule kahju tekitamine on õiguspärane tegevus tema kinnipidamisel üleandmiseks võimuorganile ja uue kuriteo toimepanemise ärahoidmiseks. Tegu on õiguspärane üksnes siis, kui ei olnud teisti (st ilma kahju tekitamata) võimalik ning ei ületatud vajalikkuse piire. Viimasega on tegemist siis, kui kinnipidamine ei vastanud toimepandud teo ohtlikkusele ja kinnipidamise asjaoludele. Selliselt on reguleeritud kuriteos kahtlustatava kinnipidamine Vene *Ugolovnoi kodeks*'s ja Ukraina KrK § 38.

Läti KrS § 31 kohaselt on kahju tekitamine kriminaalvastutust välistav asjaolu, kui kinnipeetav paneb toime või on toime pannud kuriteo. Vajalik on kuriteo ja kinnipidamistegevuse vastavus, samuti kinnipeetava vastuhakkamine või mitteallumine. Kui kinnipidamisel ei olnud kahju tekitamine vajalik, vastutab kahju tekitaja üldkorras, välja arvatud kahju tekitamise korral ettevaatamatusest.

Leedu KrK § 29 kohaselt ei vastuta isik kuriteo toimepannud isiku kinnipidamisel tekitatud kahju eest, kui kinnipeetavale põgenemisel tekitati materiaalne kahju või tervisekahjustus ettevaatamatusest, kui isik püüdis vältida kinnipidamist. Samuti ei kanna kinnipidaja vastutust kinnipeetavale raske tervisekahjustuse tekitamise eest, kui peetakse sündmuskohal kinni isik, kes on sooritanud tahtliku tapmise või tapmiskatse, kui teiste vahenditega ei osutunud kahtlustatava isiku kinnipidamine võimalikuks. Kuriteo toimepannud isiku vastuhakkamisel rakendatakse hädakaitse reegleid.

3.AMETIALASTE VOLITUSTE VÕI AMETLIKU KORRALDUSE ALUSEL TEGUTSEMINE

Nimetatud õigustavate asjaolude näol on tegemist riigi- ja haldusõiguslikku laadi volitustega, millega varustatud ametiisik võib riivata isiku põhiõigusi. Samuti võib eraisik panna toime koosseisupärase teo, milleks tal on aga avalikõiguslik luba.⁷⁰

Koosseisupärase teo avalikõiguslik õigustatus võib seega ilmnedä järgmistes valdkondades:

1. ametiisiku või muu avalikõiguslike volitustega isiku tegu;
2. eraisiku tegu avalikõigusliku loa või muul avalikõiguslikul alusel.

3.1 Tegutsemine ametialaste või muude avalikõiguslike volituste raames

Tegemist on väga erinevatest avaliku õiguse harudest tulenevate volitustega, nt sellistest valdkondadest, nagu kohtueelne uurimine, kohtumõistmine, politseitegevus, vanglatöötajate tegevus, turvafirmade tegevus kellele on vastavalt lepingule delegeeritud osaline avaliku korra tagamise kohustus jne.

Siia kuuluvad näiteks järgmised isiku põhiõigusi riivavad ametiisikute poolt teostatavad toimingud:

1. politseiametnikel on võimalik võtta vabadus eeluurimisel kohtumääruse alusel (KrMS § 130) ja tema kahtlustatavana kinnipidamisel (KrMS §-d 33 ja 217),
2. politseiametnikel on õigus pidada kinni isikut, kes rikub avalikku korda (PolS § 13), joobnuna vajab kainenemisele toimetamist (PolS § 15²) jne.⁷¹
3. vanglaametnikel on õigus teostada kinnipeetavate isikute läbiotsimist (VangS § 68 lg 1),
4. turvafirma või munitsipaalpolitsei töötajal on õigus keelata alkoholitarbimist avalikus selleks mitteettenähtud paigas (AlkS § 48 p 1, 2) jne.

⁷⁰ - J. Sootak. (2003), lk 99.

⁷¹ - J. Sootak. (2003), lk 100.

3.2 Ametialase tegutsemise õigustatus ja eksimisprivileeg

Avaliku võimu volitustega isiku tegu on üksnes siis õigustatud, kui see on seaduslik. Tegutsemine volituste piires loetakse seaduslikuks ka siis, kui hiljem selgub, et materiaalne alus ei olnud piisav (näiteks läbiotsimisel ei leidnud vanglatöötajad keelatud esemeid, politseiametnik eksis kinnipeetud isiku suhtes jne). Avaliku võimu esindajale on võimaldatud teatud piires eksida. Seda õigust eksida nimetatakse *eksimisprivileegiks*. *Eksimisprivileeg*, kui selline, tõstab oluliselt avaliku võimu mõjusust, mis on tegelikkuses reaalses elus hädavajalik. Riigi kodanikel lasub seoses *eksimisprivileegiga* kohustus taluda avaliku võimu võimalikku eksimust ja see on vajalik, kuna kodaniku allumiskohustusega ei saa avalik võim toimida.⁷² Eksimisprivileegi vajalikus tuleb eriti kujukalt esile ohtliku kurjategija tabamiseks organiseeritud politsei operatsiooni käigus, kui on vajalik tuvastada paljude isikute isikusamasus ja teostada laial territooriumil ulatuslik otsing. On selge, et põhjuseta tülitatakse hulgaliselt isikuid, kuid see on vajalik ohtliku kurjategija tabamiseks ja tegevus on õigustatud eksimisprivileegiga.

3.3 Kaksik- või kolmiksuhete ametialaste volitustega isiku tegutsemises

Ametialaste volituste alusel tegutseva isiku käitumise karistusõiguslikul hindamisel tuleb arvestada, et avaliku võimu tegevus kodaniku suhtes võib avalduda omavahelises suhtlemises (vanglaametnik soovib kinnipeetava käest tema rikkumise kohta selgitust). Samas võib avalduda ametialaste volitustega isiku tegutsemine kodaniku suhtes ka kolmiksuhetes. Siis lisandub kaksiksuhtele veel kolmas isik, kes on andnud ühele suhtes osalejale käsu (vanglaametnik hakkab kinnipeetavat vangla direktori käskkirja alusel distsiplinaar karistuse rakendamiseks kartserisse paigutama).⁷³

Kaksiksuhte korral kui ametiülesandeid täitev isik tegutseb ja täidab igapäevaseid ametiülesandeid tuleb tuvastada vaid tegutsemise seaduslikus. Kui aga tegutsetakse kolmiksuhetes, tuleb tuvastada ka kolmanda isiku poolt antud ametialase korralduse või haldusakti seaduslikus. Sel juhul lahendatakse vahetu tegutseja vastutuse küsimus käsu täitmise kui õigustava asjaolu raames.⁷⁴

⁷² - J. Sootak. (2003), lk 100.

⁷³ - E. Samson. *Opt cit*, lk 168-171.

⁷⁴ - J. Sootak. (2003), lk 100.

3.4 Ametliku korralduse või käsu täitmine

Siin mõistetakse ametisiku poolt talle kui alluvale juhi poolt antud ametialase korralduse või käsu täitmist. Ainult ametialase korralduse täitmine on ametnikule kohustuslik. Ametiisiku all tuleb mõista riigiametnikust n.n jõustruktuuride töötajat – politseinik, vanglaametnik, piirivalve ametnik jne.

Reeglina tuleb korraldust saades hinnata, kas korraldus, mis anti on seaduslik ehk kas on olemas korralduse täitmist lubav norm. Kui on tegemist korraldusega mille täitmine vajab kohest tegutsemist ja tegemist ei ole ilmselt õigusvastase käsuga, siis ei ole korralduse täitjal reeglina võimalik selguse saamiseks kontrollida, kas korraldus on õigusvastane või mitte. Seda ei võimalda reeglina juba ajafaktor, kuna korraldus on vaja täita kohe.

Eeldatakse, et käsk on seaduslik ja kuulub täitmisele.⁷⁵

Erich Samson`i järgi ei kuulu ametialane korraldus täitmisele vaid juhul kui selle õigusvastasus on silmatorkav, jäme ja ilmne.⁷⁶

Ametialase käsu või korralduse õiguspärasuse hindamine tuleb kõne alla üksnes siis, kui tegemist on ilmselt õigusvastase, nt kuritegeliku käsuga (KarS § 295-296: pistise või altkäemaksu vahendus, § 324: kinnipeetava inimväärikuse alandamine jne). Kui need eeldused puuduvad, tuleb käsk täita ka sel juhul, kui täitja teab käsu sisulist ekslikkust või seisneb see väärtes.⁷⁷

Eeltoodust on võimalik teha järeldus, et kui ametialane korraldus ei ole ilmselt õigusvastane ega kuritegelik, siis see kuulub täitmisele ja kui hiljem selgub käsu sisuline ekslikus, pandi käsu täitmisega toime väärtegu või tekitati kahju, paigutub kogu vastutus käsu andjale.

Kuid, kui seoses ametiülesannete või ametialase käsu täitmisega võib juhtuda, et tekitatakse kahju või võivad käsu täitmise tulemuseks olla soovimatud tagajärjed, siis peaksid olema täidetud veel mõned lisatingimused, mis välistaksid 100%-liselt käsutäitja süü. Ja need oleksid:

1. korralduse seaduslikkuses mida täidetakse ei tohiks olla siiski vähimatki kahtlust,
2. välistatud peaks olema igasugune kavatsetus, otsene või kaudne tahtlus kahju põhjustamise osas,

⁷⁵ - J. Sootak. (2003), lk 101.

⁷⁶ - E. Samson. *Opt cit*, lk 170.

⁷⁷ - J. Sootak. (2003), lk 101.

3. kui ametliku korralduse täitmisel tekkis kahju, peab see olema tekkinud arvestades konkreetseid asjaolusid vältimatult,
4. kui seoses ametikohustuste täitmisega kasutatakse jõudu, peab jääma selle kasutamine vajalikesse piiridesse ja olema vastavuses saavutatava eesmärgiga. Samuti ei ole lubatud ületada jõu kasutamisel intensiivsuse määra.

Kui korralduse seaduslikkuse osas tekitab kahtlusi, siis oleks lõputöö kirjutaja arvamusel vaja siiski võimalusel järgi mõelda (kui korraldust ei pea täitma kohe), täpsustada, kontrollida seadusest [eriti siis, kui on tegemist valdkonnaga kus kehtib eriregulatsioon (näiteks vanglas reguleerib Vangistusseadus eriseadusena vangistuse täideviimist)], üle küsida või ajalimiidi olemasolul pöörduda asjatundlikuma(te) inimes(t)e poole pädeva vastuse saamiseks. Kui seadusest või pädeva nõustaja nõuandest tuleneb luba tegutseda, on normirikkumise korral tegemist vältimatu eksimusega ja korralduse täitjal puudub süü tekitatud kahju pärast.

Tegemist on lisatingimustega, mis lõputöö kirjutaja arvamusel, peaksid olema täidetud, et oleks välistatud teo toimepanija süü ja vastutus, kui seoses ametiülesannete täitmisega võidakse põhjustatud kahju tekitamist käsitleda kohtus eksimusena teo keelatuses (KarS § 39) või võimuliialdusena (KarS § 291).

Kui käsutäitjal jäävad käsu seaduslikkuse osas siiski põhjendatud kahtlused, siis käesoleva lõputöö kirjutaja arvamusel, ei peaks käsku seni täitma, kui on selgunud selle seaduslikkus. Tuleb võtta “aeg maha” teavitades sellest vastavalt ATS § 62 lg 2 käsu andjat ja temast kõrgemalseisvat ülemust. Eriti tähtis on mõningane viivitus siis, kui korralduse täitmisel on esmapilgul tõenäoline tekitada rohkem kahju, kui tekkiks siis, kui käsk jäetaks täitmata. Loomulikult ei tohi selline situatsioon tekkida, siis kui on eriolukord ja käsk vajab täitmist sisuliselt sekundilise täpsusega. Suulise korralduse või käsu kirjalikul kordamisel, tuleb see vastavalt ATS § 62 lg 2 täita. Hilisemal selgumisel, kui oli tegemist seadusliku korraldusega, tuleb selgitada millistel seaduse sätetel põhinesid põhjendatud kahtlused käsu ebaseaduslikkuse osas.

Kui ametialase korralduse täitjal ei tekki korralduse seaduslikkuse osas mingeid kahtlusi, tuleb korraldus viivitamatult täita. Kui hiljem selgub korralduse ebaseaduslikkus, peab korralduse täitja argumenteeritult põhjendama millistel seadusesätetel põhines veendumus, et täidetakse seaduslikku korraldust.

Kui ametialane korraldus on seaduslik aga täitmine ebaseaduslik (harilikult kui ületati jõu kasutamise lubatud intensiivsuse määra) on tegemist võimuliialdusega KarS § 291 ja korralduse täitjal tuleb kriminaalkorras kanda vastutust. Kui isik, kelle suhtes sunnimeetmeid rakendati, osutas vastupanu, milles ei puudunud ka võimuesindaja vastu suunatud rünnakukatsed, on keeruline võimuliialdust tõestada. Tegemist on hädakaitseisundiga ja ründajale tekitatav kahju võib olla suurem ründaja poolt tekkida võivast kahjust. Kui ei suudeta tõestada võimuesindajapoolset kavatsust või otsest tahtlust isikule raske kahju tekitamise osas kelle suhtes sunnimeetmeid rakendati, siis jääb võimuliialdus KarS § 291 tähenduses tõestamata ja võimuesindaja on tegutsenud õiguspäraselt.

Lõputöö kirjutaja arvamuse kohaselt tuleks ametikohustuste või ametialase korralduse täitmisel kahju tekitamisel lähtuda reeglitest, mis kehtivad hädaseisundi korral. Seega, tekitatav kahju peaks olema võimalikult väike ja jääma proportsioonidesse ega tohiks ületada kahju, mis tekkiks kui ametiülesanne või korraldus jääks täitmata. Ka vahend peaks ametikohustuste täitmiseks olema võimalikult säästev ja pehme. Tekitatav kahju ametikohustuste või ametliku korralduse täitmisel peaks olema nii väike kui võimalik ja nii suur kui vajalik, jääma vajalikesse piiridesse ning olema vastavuses saavutatava eesmärgiga (vt ptk 2).

Kui ametikohustuste täitmisel osutatakse vastupanu, ollakse relvastatud või rünnatakse ametikohustuste täitjat, teisi isikuid või nende hüvesid (omandit), tuleb lähtuda juba hädakaitse reeglitest (vt ptk 1).

3.5 Vanglateenistuses vanglaametnikele antavad ametialased käsud ja korraldused

Kuivõrd vanglaametnikud on vangla teenistuses olevad riigiametnikud, kehtib käskude ja korralduste andmisel ning täitmisel eelkõige Avaliku Teenistuse Seadus. Antavad ametlikud korraldused või käsud peavad olema teenistuslikud s.t olema kooskõlas vangistust reguleerivate õigusaktidega (Vangistusseadus, Vangla sisekorraeeskiri, konkreetse vangla Kodukord, erinevad justiitsministri määrused, vangla direktori käskkirjad ja ametijuhendid).

Vastavalt ATS § 62 lg 1 p 1 – le on keelatud anda korraldust, mis on vastuolus õigusaktidega. Kui vanglaametnik on veendunud, et on antud ebaseaduslik korraldus, mis hiljem leiab ka kinnitust, ja ta korraldust ei täida, siis langeb ära vanglatöötajapoolne vastutus ametliku korralduse täitmata jätmises. Kui antakse ilmselt õigusvastane või kuritegelik korraldus ja see

täidetakse, siis tekkib küsimus - kas käsutäitja oleks pidanud mõistma korralduse ilmset õigusvastasust või mitte? Kui leitakse, et käsutäitja oleks pidanud sellest aru saama või mõistiski seda, on tegemist teadliku ja tahtliku kuriteo toimepanemisega ja kriminaalvastutust toimunud kannavad nii korralduse andja kui ka täitja. Kuid kui oli tegemist korraldusega, mis ilmselt õigusvastane ei olnud ning alles hiljem selgus selle ebaseaduslikus ja korralduse täitja täitis enda arvamuse kohaselt seaduslikku korraldust, siis saab vastutada korralduse täitmisega kaasnevate ebasoovitavate tagajärgede eest vaid korralduse andja.

ATS § 62 lg 1 p 2 järgi on keelatud juhi poolt anda teenistuslikku korraldust alluvale, mis ei vasta juhi pädevusele. Sisuliselt tähendab see seda, et alluval peavad olema teada juhi võimupiirid, tema pädevus, õigus teatud küsimustes otsustada ja teenistuslikke korraldusi anda. Kui juht annab teenistuslikke korraldusi, mis väljuvad tema pädevuse raamest, on tegemist ebaseaduslike korraldustega ja need ei kuulu täitmisele.

ATS § 62 lg 1 p 3 on keelatud juhil anda alluvale korraldust, mis nõuab tegusid, mille sooritamiseks korralduse saajal puudub õigus. Teisisõnu on keelatud juhil anda alluvale korraldust mille täideviimiseks alluv ei ole pädev.

Vastavalt ATS § 62 lg 2 – le, kui korralduse seaduslikkuses kaheldakse, on teenistuja kohustatud koheselt teatama korraldusest ja oma kahtlustest korralduse andjale ja tema kõrgemalseisvale ülemusele. Korralduse kirjalikul kordamisel või selle seaduslikkuse selgumisel, tuleb korraldus täita. Kirjaliku korraldusega hajutatatakse korralduse täitja kahtlused korralduse seaduslikkuse osas ja tuuakse välja õigusaktid millele korraldus toetub. Samuti võetakse korralduse täitjalt vastutus võimaliku ebaseadusliku korralduse täitmise või sellega seoses kahju tekitamise osas ning vastutus võimaliku kahju tekitamise suhtes paigutub 100% - elt käsuandjale.

Teenistuja on kohustatud vastavalt ATS § 60 lg 1 täitma vahetu vahetu juhi või ametiasutuse juhi ühekordseid teenistuslaseid korraldusi, mille täitmise kohustus ei tulene tema teenistuskohast.

Teenistuja on kohustatud vastavalt ATS § 59 lg 2 täitma teenistusse puutuvaid õigusakte ja korraldusi ning, ootamata erikorraldust, ülesandeid, mis tulenevad tema teenistuskohast.

Reaalselt jaotuvad ametialased korraldused mis on suunatud kinni peetavatele isikutele kaheks:

1. kirjalikud (direktori käskkirjad, käskkirjad või ametialased korraldused justiitsministeeriumist, justiitsministeeriumi vastuskirjad jne),
2. suulised.

Esimeste korral on selge, et need korraldused kuuluvad täitmisele pööramisele isegi siis kui kinni peetav isik seda ei soovi, keeldub ja tema suhtes kasutatakse sunnimeetmeid.

Teiste korralduste korral sõltub kõik sellest kes korralduse andis ja millise tähtsusega on korraldus. Kui korralduse andis vangla direktor või direktori asetäitja vangistuse alal, kuulub korraldus igal juhul täitmisele. Vanglas on kaks eelnimetatud ametikohal töötavat isikut kõige autoriteetsemad tippjuhid, kel on pikaajalise töö kogemus, reeglina erialane kõrgharidus ning igakülgsed teadmised vangistusest, kui sellisest. Eelnimetatud põhjusel ei kuulu eelnimetatute poolt antud korralduste seaduslikus mitte kunagi kahtluse alla. Kui isegi tekkib kahtlus, surutakse see reeglina maha ja usaldatakse kõrge tippjuhi laiaulatuslikke erialalisi teadmisi ja pikaajalise töö kogemusi, kes teab n.ö asju paremini.

Vanglas, kus kehtib analoogiliselt sõjaväega korralduste täitmisel n.n käsuliini reegel, üldjuhul korraldusi ei vaidlustata ega juurelda ühe või teise korralduse õiguspärasuse, sisulise ekslikkuse või selle väärteos seisnemise üle. Kui anda laialdane võimalus igale vanglaametnikule ametialase korralduse seaduslikkuses kahtlemiseks ja selle enda suva järgi täitmiseks, oleks tegemist juhitamatu anarhiaga. Teisiti ei oleks tegelikult võimalikki sellises ekstremaalses ning ohtlikus keskkonnas sisekorda, alluvussuhteid ja distsipliini tagada.

Sisuliselt on vangla direktor ja vangla direktori asetäitja vangistuse alal oma väikses suletud süsteemis üliautoriteetseid juhid, kuna neil lasub kogu vastutus vanglas toimuva osas ning neil on pädevus otsustada kõike ja nad otsustavadki kõike.

Kõigi ülejäänud juhtide poolt antud suulised ametialased korraldused ei ole nii kategoorilised ja nende saamisel on olnud võimalik lubada endale ka mõningast kahtlemist korralduste seaduslikkuse osas. Loomulikult on esinenud ka erinevaid vaidlusi ühe või teise korralduse seaduslikkuse või sisulise õigsuse ja mõtekuse üle, kuid reeglina on korraldused ikkagi pööratud täitmisele, on siis nende õiguspärasuse suhtes tekkinud kahtlusi või mitte.

3.6 Vanglateenistuses kinni peetavatele isikutele antavate korralduste täitmine

Sõltuvalt antud korralduse olulisusest, peab vanglaametnik tegema selget vahet, milline korraldus on sellise iseloomuga, mille täitmine tuleb igal juhul tagada. Kui selleks on vajalik otsese sunni rakendamine, siis tuleb seda teha. Sellisteks korraldusteks on kõik kirjalikult antavad ametialased korraldused ja korraldused, mis on antud vangla direktori või direktori asetäitja vangistuse alal, poolt (nende puudumisel tuleb vastuvaidlematult täita kõrgema kohalviibiva vanglaametniku korraldusi või vanglaametniku korraldusi kelle on direktor käskkirjaliselt eemalviibimise ajaks direktori kohuseid täitma määranud). Samuti korraldused mille täitmata jäädes ilmneksid asjaolud, mis võiksid ohustada vangla julgeolekut ja sisekorda, teise isiku elu ja tervist ning

seaksid ohtu vastavalt VangS § 6 lg 1 – le vangistuse täideviimise põhieesmärgi s.o suunamise õiguskuulekale käitumisele.

Üldjuhul peaksid õiguskaitstes olema võtmesõnadeks „läbirääkimised”, „veenmine” ja „rahumeelne konflikti lahendamine”. Õiguskaitse legitiimsete eesmärkide saavutamiseks tuleb eelistada suhtlemist. Neid eesmarke ei saa siiski alati suhtlemise abil saavutada. Sellisel juhul on põhimõtteliselt kaks valikut: kas situatsioon jäetakse selliseks nagu ta on, millisel õiguskaitse eesmärk jääb saavutamata, või õiguskaitseametnik otsustab eesmärgi saavutamiseks kasutada jõudu.⁷⁸

Vanglas kui õiguskaitseüsteemi ühes osas kuulub vanglaametnike tööülesannete hulka kinni peetavate isikute poolt toimepandavate õigusrikkumiste ennetamine, tõkestamine, lõpetamine ning fikseerimine ja õigusrikkumisest teavitamine nii suuliselt kui kirjalikult. Samas ei saa välistada ka olukorda, kus kinni peetavate isikute poolt toimepandavad õigusrikkumised nõuavad vanglaametnikupoolset füüsilist sekkumist. Taoliste olukordade lahendamiseks ei piisa vaid heast füüsilisest ettevalmistusest ja oskustest vaid peab teadma ka eriolukordi reguleerivaid õigusakte. Õigusaktideks millest vanglaametnik sunnimeetmete rakendamisel kinni peetava isiku suhtes peaks lähtuma oleksid kindlasti VangS § 66 lg 1¹ - Kinnipeetavate järelvalve, VangS § 71 – Vangla erivahendite ja teenistusrelvade kasutamine. Ühtlasi toimivad vanglas kinni peetavate isikute suhtes sunnimeetmete rakendamisel, et tegutsemise õigusvastasus oleks välistatud ka KarS § 28 – Hädakaitse, KarS § 29 - Hädaseisund ja KrMS § 217 – Isiku kahtlustatavana kinnipidamine.

Riigid on andnud oma õiguskaitseorganitele seadusliku voli kasutada jõudu, kui see on vajalik seaduste täitmise tagamiseks. Riigid mitte ainult ei luba oma õigusametnikel jõudu kasutada, vaid mõned riigid isegi lähevad nii kaugele, et kohustavad oma õigusametnikke seda tegema. See tähendab, et vastavalt siseriiklikele õigusaktidele on õigusametnikul kohustus kasutada jõudu, kui antud olukorras ei ole teisiti võimalik eesmärgile jõuda. Ainult juhul, kui jõu kasutamist peaks antud olukorras pidama ebakohaseks, st võttes arvesse saavutada soovitava eesmärgi tähtsust ja selle saavutamiseks vajaminevat jõu hulka, ei tohiks jõudu rakendada. Andes

⁷⁸ - C de Rover. Teenida ja kaitsta. Rahvusvaheline punase risti komitee. Kirjastus: Õigustõlkebüroo Interlex OÜ, Tallinn 2001, lk 264.

õiguskaitseametnikele seadusliku õiguse jõudu kasutada, ei eita riik nende vastutust kaitsta kõikide inimeste õigust elule, vabadusele ja isiklikule turvalisusele.⁷⁹

Reaalselt ei ole ametialaste korralduste tähtsus ja nende igal juhul täitmisele pööramise vajadus vangistust reguleerivate õigusaktidega rahuldavalt ära määratletud. Ei saa lugeda normaalseks, et sundi on seadusega lubatud rakendada vaid juhtumil, kui kinni peetav isik keeldub järgimast hügieeninõudeid (VangS § 51) või kinni peetavate isikute poolt rikutakse vanglatöötaja kehtestatud ohutsooni nõuet (VangS § 71 lg 3). Avaliku õiguse põhimõtetest tulenevalt on eriseaduses sätestamata toiming keelatud. See ei tähenda aga seda, et sunnimeetmete kasutamine kinni peetava isiku suhtes mistahes situatsioonis, peale juhtumi, kui ta keeldub järgimast hügieeninõudeid (VangS § 51), põgeneb, ründab vanglatöötajat või teist isikut, on relvastatud või varustatud teise ohtliku esemega, toimub rünne vanglale või on tegemist vanglasisese massilise korratusega (VangS § 71), keelatud oleks.

Vangistuse täideviimise põhieesmärk on vastavalt VangS § 6 lg 1-le kinni peetava isiku suunamine õiguskäitumisele. Vanglaametnik võib lähtudes VangS § 71 lg 2 kasutada teenistusülesannete täitmisel enesekaitsevahendeid ning füüsilist jõudu.

Küsimus on ametliku teenistusliku korralduse täitmisega saavutada soovitava eesmärgi tähtsuses. Eristamine, mis tähtsam, mis mitte, on teinekord üsna keeruline. Kinni peetav isik on kohustatud vastavalt VangS § 67 p 1 täitma vanglaametniku seaduslikud korraldused ning järgima vangistust reguleerivaid õigusakte. Kui kinni peetav isik neid ei täida, tuleb teha otsus - kas pöörata kinni peetavale isikule antud seaduslik korraldus täitmisele kasutades sundi või kasutada tema mõjutamiseks distsiplinaarmenetlust. Millistel juhtudel konkreetselt on vajalik kinni peetava isiku pööramine õiguskäitumisele kasutades sundi, kui keeldutakse vanglaametniku seaduslikku korraldust täitmast, on lahtine. Piir, sunnimeetmete rakendamise ja kinni peetava isiku mõjutamise vahel distsiplinaarselt, on hägune. Olgugi, et vanglaametnikul on õigus ametiülesannete täitmiseks vajadusel rakendada jõudu ja erivahendeid (ehk siis rakendada sundi) ja seda tehakse üsna tihti, puudub konkreetne vangistuses ettetulevate olukordade tähtsuse ja olulisuse pingerida, millistel puhkudel on jõu kasutamine vajalik ja lubatud, millistel aga võib korralduse eiramine jääda hilisemaks distsiplinaarseks lahendamiseks. Pingerea koostamisel peaks olema väljatoodud olukorrad, mille korral on kindlasti lubatud sunnimeetmete rakendamine seadusliku korralduse täitmisele pööramiseks ja millistes situatsioonides oleks

⁷⁹ - C de Rover. *Opt cit*, lk 264.

sunnimeetmete kasutamine igal juhul keelatud. Pingerea keskele jäävatel erinevatel juhtudel peaks vanglaametnik juba sunnimeetmete rakendamisel arvestama kindlasti peale saavutada soovitava eesmärgi tähtsust veel konkreetse olukorraga, kinni peetava isikuga ning tema käitumisega.

3.7 Sunnimeetmete rakendamine vanglas ametlike korralduste täitmisel

Ametliku korralduse täitmise tagamiseks kinni peetava isiku suhtes sunnimeetmete rakendamisel ja kinni peetavale isikule kahju tekitamisel kehtiv reeglistik on analoogiline kuriteos kahtlustatava kinnipidamisel kehtivale reeglistikule. Sunnimeetmete kasutamine vanglaametniku poolt on lubatud ainult äärmuslikel juhtudel, kui kõik ülejäänud võimalused ja meetmed olukord rahulikult ning rahuldavalt lahendada, on ammendatud.

Sunnimeetmete rakendamisel kahju tekitamine ametliku korralduse täitmise tagamiseks kinni peetavale isikule peab olema otseses sõltuvuses antud korralduse täitmisega saavutada soovitava eesmärgi tähtsusest ja hetke konkreetsest olukorrast, ehk sellest, kes on kinni peetav isik, milline on tema kriminaalne taust, kuidas käitub kinni peetav isik (üleolek, ülbus, demonstratiivne seadusliku korralduse täitmata jätmine, vanglaametniku mittetsensuursete sõnadega solvamine jne), kas kinni peetav isik osutab vastupanu, on relvastatud (võib olla varustatud ka teise ohtliku esemega) või ründab vanglaametnikku.

Kinni peetavale isikule sunnimeetmete rakendamisel kahju tekitamise suurus peab olema väiksem kahjust, mis oleks tekkinud siis, kui korraldus oleks jäänud täitmata. Selle tingimusega on vajalik igal juhul arvestada (v.a juhul kui tekkib hädakaitseseisund ja vahetult rünnatakse vanglatöötajat).

Kinni peetava isiku suhtes sunnimeetmete rakendamise ulatuse osas on vaja arvestada kindlasti veel kes on kinni peetav isik, mille eest on teda karistatud, milline on tema kriminaalne karjäär, milline on tema paigutus vanglasisesel kinni peetavate isikute hierarhia skaalal ja millised on tema väljavaated olla hiljem võimaliku vanglasisesel massikorratuse organisator. On selge, et kui on tegemist autoriteetse kinni peetava isikuga, tuleb ta vastavalt VangS § 69 lg 2 p 4 julgeoleku kaalutlustel teistest eraldada ja toimetada viivitamatult eraldatud lukustatud kambrisse. Kui see ei toimu vabatahtlikult, siis on vajalik rakendada sunnimeetmete kasutamist.

Kui kinni peetav isik solvab mittetsensuursete sõnadega vanglaametnikku, on tegemist vastavalt KarS § 275 kuriteo toimepanemisega, mille korral võib kohus karistada kinni peetavat isikut kuni 2 aastase vangistusega.

Kui korralduse täitmisega saavutada soovitav eesmärk on tähtis, kinni peetava isiku vastu rakendatakse korralduse täitmisele pööramise eesmärgil igal juhul sunnimeetmeid ja kinni peetav isik osutab vastupanu, on relvastatud või ründab ametliku korralduse täitmisele pöörajat, on samuti tegemist õigusvastase vahetu ründega ametliku korralduse täitmisele pööraja (vanglaametniku) vastu ning hädakaitseisundiga ja proportsionaalsuse nõue kinni peetavale isikule kahju tekitamise osas ei kehti. Sellisel juhul on ametliku korralduse täitmise tagamiseks seaduslik õigus tekitada korralduse täitmisest keeldujale oluliselt rohkem kahju, kui lubaks korraldusega soovitava eesmärgi tähtsus.

Kui kinni peetava isiku vastuhakkamises on täheldatud vanglaametnikku vastu sooritatud ründe katse, on tegemist vastavalt KarS § 274 lg 1 toimepandud kuriteoga, mille toimepanemise eest võib kohus määrata kinni peetavale isikule karistuse kuni 5 aastat. Vaatamata sellele peab igal juhtumil sunnimeetmete rakendamine jääma vajalikesse piiridesse ega ületama intensiivsuse määra.

Vastavalt VanS § 71 lg 1, tuleb hoiduda kinni peetavate isikute tervise kahjustamisest suuremal määral, kui see on antud juhul vältimatu. Kinni peetavale isikule tekitatud kahju vanglatöötaja poolt sunnimeetmeid rakendades võib olla tekitatud ainult kaudse tahtlusega või ettevaatamatusest. Vaid nendel juhtumitel on välistatud vastavalt KarS § 28 lg 2 vanglatöötaja vastutus tekitatud ülemäärases kahjus.

Reaalses elus on üldteada, et vanglas on sunnimeetmete rakendamine kinni peetavate isikute õiguskuulekusele suunamisel igapäevane nähtus. See tingimus tekitabki vanglaametnikes mõningast segadust ja kahtlusi, kui kinni peetav isik ignoreerib vanglaametniku seaduslikku korraldust, kas pöörata korraldus täitmisele kasutades sunnimeetmeid või jätta situatsioon hetkel lahenduseta (kasutada kinni peetava isiku mõjutamiseks distsiplinaarseid mõjutusmeetmeid).

Ametlike korralduste täitmisel on üheks ohuks vanglaametniku jaoks pöörata, kasutades otseseid sunnimeetmeid, täitmisele seaduslikkuselt mitte just kõige korrektsem (võib olla eriseaduses otseselt reguleerimata), sisuliselt ekslik korraldus või korraldus mis seisneb väärtos, mille tulemusel tekitatud kahju tõttu tuleb hiljem vastutust kanda. Praktika räägib paraku seda keelt, et

reeglina, kui keegi üldse ebasoovitavate tagajärgede põhjustamises vastutama peab, siis see on käsutäitja, mitte aga käsuandja.

Eksliku ametialase korraldusena on võimalik käsitleda ka olukorda mille korral alluvale antav korraldus (või instrueerimine) oleks pidanud olema antud (tehtud), kuid jäi andmata (tegemata). Sellise juhtumi korral, kui vajalik korraldus jäi andmata, on tegemist sisuliselt sama situatsiooniga nagu oleks antud ekslik korraldus ja vastutav peaks olema saabunud ebasoovitava tagajärje eest korralduse andja. On ju siin tegemist juhi unustamise või hoolimatu ja lohaka tööse suhtumisega, kui ta jättis alluvale vajalikul hetkel hädavajaliku korralduse andamata või instruktaazi teostamata. Peab ju juht täitma, analoogiliselt nagu alluvgi, vastavalt ATS § 59 lg 2, ilma erikorralduseta ülesandeid mis tulenevad tema teenistuskohast ja ametijuhendist. Eeltoodud olukorda on võimalik vastavalt ATS § 81 p 1 käsitleda kui ametikohustuste mittenõuetekohast täitmist.

Ametialase sisuliselt eksliku korralduse andmisena võime tegelikkuses käsitleda ka puudulikku ametialase tegevuse organiseerimist ja korraldamist, mis tõi kaasa raske tagajärje. Näiteks, kui ei juhitud alluva tähelepanu teenistuslikult mõnele üliolulisele pisidetailile või jäeti edastamata operatiivinformatsioon, mis oleks välistanud hilisema eksimuse juba eos, ja see tõi kaasa ebasoovitava tagajärje. Ühtlasi on samas selge ka see, et vanglaametnik on vastavalt ATS § 59 lg 2 kohustatud ootamata erikorraldust, täitma ülesandeid, mis tulenevad tema teenistuskohast (täpsed kohustused määratud Vangistuseaduses, justiitsministri asjakohastes määrustes, ametijuhendites ja vangla direktori käskkirjades). Arvestama peab siiski ka sellega, et juht ei suuda alati ettenäha kõiki reaalses töös esilekerkivaid kitsaskohti, probleeme ja pisidetaile ning ilmselgelt tuleb osa küsimusi lahendada töökäigus iseseisvalt või kujunenud keerukast situatsioonist ettekandes ja tegutsedes juba vastavalt saadud korraldustele.

3.8 Juhtumeid ametliku teenistusliku korralduse täitmisest vanglas

Allpool äratoodu kirjutamisel olen täiendavalt kasutanud N. Parrest ja A. Aedmaa poolt kirjutatud „Ülevaatlikku õppematerjali haldusõigusest”⁸⁰ ja A. Aedmaa, jt poolt kirjutatud „Haldusmenetluse käsiraamat”⁸¹.

⁸⁰ - N. Parrest, A. Aedmaa. Ülevaatlik õppematerjal haldusõigusest. Tallinn 2005.

⁸¹ - A. Aedmaa, jt. ... Haldusmenetluse käsiraamat. Tartu 2004.

Lõputöö kirjutaja isiklikest kogemustest lähtuvalt on olukordadeks millal vanglas vanglaametnik peab otseseid sunnimeetmeid s.h füüsilist jõudu rakendama, kui kinni peetav isik keeldub vanglaametniku seaduslikku korraldust täitmast, kõige üldisemalt järgmised situatsioonid:

1. vajadusel, kui kinni peetav isik ei järgi hügieeninõudeid, kinni peetava isiku pesemine,
2. kinni peetav isik ei kuuletu seaduslikule korraldusele siirduda lukustatud kambrisse,
3. kinni peetav isik ei kuuletu seaduslikule korraldusele siirduda kartserisse,
4. kinni peetav isik ei kuuletu seaduslikule korraldusele siirduda teise kambrisse,
5. kinni peetav isik ei kuuletu seaduslikule korraldusele vahetada elusektsiooni,
6. kinni peetav isik ei kuuletu seaduslikule korraldusele alluda vabatahtlikult läbiotsimisele,
7. kinni peetav isik ei kuuletu seaduslikule korraldusele kohtusse viimise osas,
8. kinni peetav isik ei kuuletu seaduslikule korraldusele siirduda ülekuulamisele,
9. kinni peetav isik ei kuuletu seaduslikule korraldusele siirduda peale loendust kambrisse jne.

Eeltoodud näited, sunni rakendamise kohta seadusliku korralduse täitmise tagamiseks, on vaid mõned esineda võivatest, kuid esineda võib ka erinevaid teiselaadilisi juhtumeid, mille korral on saadud kompetentselt tippjuhilt korraldus jälgida teatud vangistust reguleerivate õigusaktide täitmist kinni peetavate isikute poolt ja kui õigusakte ega vanglaametniku seaduslikku korraldust ei täideta, kasutada nende täitmisele pööramiseks otseseid sunnimeetmeid.

Alljärgnevalt on toodud mõned kujukad näidisjuhtumid lõputöö kirjutaja isiklikul osalemisel ametliku teenistusliku korralduse täitmiselt ja sunnimeetmete rakendamisel vanglas.

Juhtum 1.

N vangla üks tippjuhtidest on andnud korralduse inspektor-kontaktisikutele viibida kinni peetavate isikute hommikuse loenduse juures ja jälgida, kas kõik kinni peetavad isikud tõusevad vanglaametnike kambrisse sisenedes voodist kambri põrandale püsti nagu vastav vangla kodukorra punkt seda ette näeb. Kui kinni peetav isik ei tõuse vabatahtlikult, on vajalik anda vastavasisuline korraldus, mille ignoreerimisel tuleb rakendada kinni peetava isiku suhtes otsest sundi ja ta voodist välja põrandale püsti seisma tõsta. Inspektor-kontaktisik M mitmekordselt antud seadusandlikku korraldust tõusta kinni peetav isik F ignoreeris reageerides korduvalt põlastavalt

mittetsensuursete väljenditega. Kinni peetavat isikut oldi vangistust reguleerivate õigusaktidega allkirja vastu tutvustatud ja ta oli teadlik, et peab tõusma püsti kui vanglaametnik (-ud) kambrisse sisenevad. F voodist üles tõstmisel osutas kinni peetav isik pöörast vastupanu, kus ei puudunud ka vanglaametnik M vastu suunatud korduvad ründeüritused. Tekkinud rabelemise käigus kukkus kinni peetav isik narivoodi teiselt korruselt õnnetult paremale käele, mille tulemusena sai ta raske tervisekahjustuse, murdes käeluu.

Inspektor-kontaktisik M suhtes alustati seoses juhtumiga kriminaalmenetlust KarS § 289 ja 324 tunnustel ja ta tunnistati kahtlustatavaks vahistatu ebaseaduslikus kohtlemises ametiseisundit ära kasutades. Vanglatöötaja M tunnistati kahtlustatavaks kriminaalkuriteo toimepanemises, mille eest nähakse karistusena ette kuni 1 aasta reaalselt vangistust. Kaaluti ka vanglatöötaja M tunnistamist kahtlustatavaks KarS § 291 tunnustel, ametisiku poolt vägivald ebaseadusliku kasutamise eest, millega põhjustati kinni peetavale isikule raske tervisekahjustus ja mille toimepanemise eest võib kohus määrata kuni 5 aastat reaalselt vangistust. Uurimine ei tuvastanud vanglatöötaja M poolset ei otsest ega kaudset tahtlust tekitada kinni peetavale isikule kehavigastus vaid selle tekkimine oli otseselt põhjustatud kinni peetava isiku enda tegevusest, mis seisnes selles, et kinni peetav isik solvas korduvalt vanglaametnik M, osutas pöörast vastupanu, rabeles, üritas korduvalt kätega rünnata vanglatöötaja M ega soovinud täita talle antud seaduslikku korraldust. Vanglaametnik M täitis kohusetundlikult vaid talle antud ametialast korraldust, mille seaduslikkuses ta ei kahelnud. Kriminaalmenetlus lõpetati kuriteo tunnuste puudumise tõttu.

Kommenteerides juhtunut on vaja selgitada, et kinni peetav isik peab tõusma loendusel põhjusel, et vanglatöötaja saaks veenduda kinni peetava isiku üldises tervislikus seisundis ja selles, et kas kinni peetav isik ei ole mitte narko- või alkoholijoobes. See põhjendus on paraku vaid suusõnaline ega ole kirjalikult üheski vangistust reguleerivas õigusaktis fikseeritud. Peale eelkirjeldatud juhtumit N vangla juhtkonna poolt suuliselt antud korraldus, kinnipeetavate isikute suhtes, kes eiravad vanglaametniku kambrisse sisenemisel püstitõusmise nõuet, annulleeriti ja sellist kinni peetavate isikute poolset rikkumist üritatakse välistada, kasutades distsiplinaarseid mõjutusvahendeid. Selle vangla kodukorra punkti eiramine tunnistati vangla juhtkonna poolt seega väheoluliseks, mille täitmisele pööramiseks sunnimeetmete rakendamine ei ole tähtis. Järelikult puudus sunnimeetmete rakendamiseks seaduslik alus ja nende rakendamine oli konkreetse juhtumi korral algusest peale ebaseaduslik.

Lühidalt oleks vajalik siiski analüüsida, mis oleks võinud juhtuda, kui kriminaalasja ei oleks lõpetatud ja juhtunu oleks jäänud kohtu otsustada. Käsitäitjal mingit tahtlust põhjustada F–le tervisekahjustust ei olnud. Kahtlusi inspektor-kontaktisik M-l küsimuses, et sunnimeetmete kasutamine kinni peetava isiku voodist välja tõstmisel oleks ebakohane ja ületaks soovitud eesmärgi tähtsust, ei tekkinud. Peab ju kinni peetav isik täitma vangistust reguleerivaid õigusakte ja vanglaametnike seaduslikke korraldusi. On ju vanglaametnikul õigus teenistusülesannete täitmisel kasutada jõudu, liiatigi veel siis kui autoriteetne, kompetentne ja kõrge tippjuht annab selleks personaalselt ning korduvalt korralduse. Kuivõrd vanglas on sunnimeetmete kasutamine kinni peetavate isikute suhtes igapäevane nähtus ja arvestades eeltoodut, ei tekkinud inspektor-kontaktisik M-l korra- või kahtlusi, kas korralduse täitmisele pööramine rakendades sunnimeetmeid, on õige või mitte. Kuid seoses raske tagajärje saabumisega peab keegi vastutama. Lõputöö kirjutaja arvamusele, kui keegi üldse vastutama peaks, siis oleks see vähetähtsa eesmärgi saavutamiseks sunnimeetmete rakendamiseks korralduse andja, mille täitmisele pööramisel sai võimalikuks raske tagajärg. Olgem ausad, vahetult peale juhtunut loeti selle vangla kodukorra punkti täitmine kasutades sunnimeetmeid ebaoluliseks. Oma õigussisult oli tegemist eksliku korraldusega, millega sunniti vanglaametnikku toime panema õigusrikkumine ning mille täitmisele pööramine tõi kaasa raske tagajärje ja oleks selle täitjale võinud peaaegu, et tähendada vastutust kriminaalkorras. Vastavalt HMS § 63 lg 2 p 4 – le oli tegemist tühise suuliselt antud haldusaktiga, mis oli kehtetu ega kuulunud täitmisele selle andmisest alates. Arvestades seda, et vanglas on enamasti voodeid kahekorruselised narid, oleks pidanud ette nägema, et mõni kinni peetav isik osutab vastupanu ja, et vastuhakkaja teise korruse narivoodilt riskivabalt voodi ette põrandale tõstmisega, võib probleeme tekkida. Teatud mõttes oli tegemist õnneliku juhusega, et selliseid juhtumeid oli vaid üks ja, et see ei lõppenud üliraske tagajärgjega. Õhulend, pea ees teise korruse narilt, oleks võinud lõppeda ka letaalselt.

Juhtum 2.

N vangla üks tippjuhtidest on andnud korralduse jälgida kinni peetavate isikute eluhoonet väljast ja kõigist kambritest kuhu on läbi välisakende ühendatud nõõrid, niidid, lõngad või rihmad⁸², korjata kokku sinna väljastatud telerid ja raadiod. Vanglaametnikud, märkmed kambrinumbritega tehtud, asusid kirjapandud kambritest tehnikat kokku korjama. Paraku osutati vastupanu ja nii mõnigi kinni peetav isik, kelle kambrist tehnika kokku korjati, sai füüsiliselt kannatada.

⁸² - nn "hobune", keelatud meetod vanglasiseseks esemete, ainete ja informatsiooni vahetuseks.

Hiljem, korralduse seaduslikkuse kontrollimisel selgus, et oli täidetud ebaseaduslikku korraldust (korralduse täitmine seisnes väärteo toimepanemises). Vastavalt vangla sisekorraeeskirja § 59 lg 2 võib vangla direktor anda erandkorras loa raadio või teleri kambris omamiseks. Kuivõrd luba on antud erandkorras, siis eeldab selle andmine kehtivate distsiplinaarkaristuste puudumist ja kinni peetava isikupoolset kohustust käituda igakülgselt õiguskuulekalt. Kui selguvad aga kinni peetava isikupoolsed intsidendid, mille korral on täheldatud vangistust reguleerivate õigusaktide ignoreerimist, on vangla direktoril vastavalt HMS § 66 lg 2 p 3 õigus haldusakt, millega teleri või raadio luba kinni peetavale isikule on väljastatud, tunnistada kehtetuks. Kuna vangistust reguleerivates õigusaktides ei ole reguleeritud esemete, ainete ja informatsiooni vahetamine kinni peetavate isikute poolt eelkirjeldatud viisil, on tegemist seaduse rikkumisega, mille korral on olemas alus teleri või raadio loa kehtetuks tunnistamise osas. Loa võib kehtetuks tunnistada aga ainult vangla direktor ja seda üldjuhul inspektor-kontaktisiku taotluse alusel kirjalikult (eksiti ATS § 62 lg 1 p 2 vastu). Alles peale vastavasisulise haldusakti kinni peetavale isikule allkirja vastu tutvustamist muutub teleri või raadio luba kehtetuks ja on õigus teler või raadio kinni peetavalt isikult kambri ära võtta. Loomulikult on siis juba kinni peetava isiku keeldumisel õigus teleri või raadio ära võtmisel rakendada sunnimeetmeid. Kui vastavasisulise korralduse (ja mitte kirjaliku vaid suulise) annab mõni teine vangla tipjuhtidest, on tegemist vastavalt ATS § 62 lg 1 p 2 ebaseadusliku korraldusega kuna korralduse andjal puudub pädevus sellise korralduse andmiseks.

Nagu kõikides Eesti Vabariigi jõustruktuurides, olgu nendeks siis politsei või piirivalve, nii ka vanglas, eeldatakse, et antud ametlik korraldus on seaduslik ja see kuulub täitmisele. Seda isegi siis kui on tegemist selgelt eksliku korraldusega või seisneb see väärteos. Vaid ilmselt õigusvastased või kuritegelikud korraldused ei kuulu täitmisele. Juhtumil aga kui korralduse täitjad olid veendunud, et täidavad seaduslikku korraldust, ei tohiks vastutus väärteo toimepanemises käsutäitjaile paigutada. Ametialase korralduse õigusvastasus ei olnud ilmne ega kuritegelik ja korralduse ebaseaduslikkus selgus alles hiljem. Kui vanglaametnikud tegutsesid oma paremate teadmiste kohaselt ja enda arvamusel kõigiti õiguspäraselt, siis ei saa neid kui seaduserikkujaid karistada, vaid vastutus lasub täiel määral eelkõige ebaseadusliku korralduse andjal.

Kui seoses telerite või raadiote kokkukorjamisega oleks aga tekitatud mõnele kinni peetavale isikule tervisekahjustus või oleks keegi, kes sai füüsiliselt kannatada, kaevanud, võinuks tulemus olla nii mõnegi vanglaametniku jaoks kurb.

Juhtum 3.

Eluaegne kinni peetav isik R paigutatakse ajutiselt ümber oma kambrist umbes üheks tunniks jalutusboksi. Ilm on suvine ja ilus ning jalutusboksis värskes õhus viibimine oleks igati tervitatav. Paraku ei soovi kinnipeetav R jalutama ja ta peab jalutusboksi minema vastu tahtmist täites vanglaametnik J (vanglaametnikke oli igaks juhuks kohal 3) ebaseaduslikku korraldust. Vanglaametnik oli saanud korralduse ühelt vangla tippjuhtidest selliselt käituda. Eesmärk miks nii käituti, oli vajadus võimalikult segamatult kaaluda kinnipeetava vara ja kui see ületab lubatud kaalu (vastavalt Vangla Sisekorraeeskirja § 57 lg 3 - 50 kg), siis kinnipeetava valikul vastavalt vangla sisekorraeeskirja § 62 lg 2 saata üleliigne vara vanglast välja või kui kinnipeetav sellega ei nõustu, siis võtta üleliigne vara ära ja hävitada.

Eluaegne kinnipeetav R ei olnud aga rahul sellega, et temal ei lastud viibida isiklike asjade kaalumise juures (tegelikkuses oli isiklike asjade kaal alla lubatud normi). Olles kursis vangistust reguleerivate õigusaktidega, teadis kinnipeetav R, et jalutusboksi (seda isegi ajutiselt) ilma tema nõusolekuta teda paigutada ei ole õigust, kuna ta jalutada ei soovinud. Tegemist oli ebaseadusliku korralduse täitmisega, mis seisnes väärteo toimepanemises. Kas pretensioonikas kinnipeetav R ka kohtusse kaebas, seoses talle tehtud ülekohtuga, puuduvad andmed. Kuid eeldada võib, et ta oleks kohtus võitnud.

Ka eeltoodud juhtumil ei saa väita, et tegemist oli ilmselt õigusvastase või kuritegeliku korraldusega ning sellised korraldused kuuluvad reeglina vanglaametnike poolt täitmisele. Nagu eeltoodud juhtumitel, nii ka selle juhtumi korral, ei saanud vanglaametnikud aru neile antud korralduse ilmselt õigusvastasusest. Küll aga, kui oleks tõstatatud küsimus, et kes peab ebaseadusliku tegevuse eest vastutama, siis oleks see pidanud olema vaid korralduse andja.

Muidugi on mõningatel juhtumitel alati lihtne korralduse andjal väita, et korraldus oli seaduslik aga täitmine ebaseaduslik ehk siis oli tegemist sunnimeetmete rakendamisel liigselt intensiivselt jõu kasutamise ja mida taotletav eesmärk ei eeldanud ja, et väljuti vajalikest piiridest.

3.9 Kriminaalmenetlusi vanglatöötajate suhtes kahtlustatuna kinni peetavate isikute väärkohtlemises⁸³

04.09.2001 algatati kriminaalmenetlus Maardu Vangla ametnike kohta, kes väidetavalt peksid 06.01.2001 kinnipeetavaid. Menetlus lõpetati 02.11.2001 kuriteokoosseisu tõttu.

26.10.2001 algatati kriminaalmenetlus 17.10.2001 Tallinna Vanglas toimunu kohta, kus kinnipeetava väitel lõi vanglatöötaja teda pärast saunast tulemist jalaga vastu jalgu põhjustades valu. Menetlus lõpetati seoses kuriteokoosseisu puudumisega 08.11.2001.

22.03.2002 algatati kriminaalmenetlus relvastatud üksuse liikmete kohta, kes jalgade ja püssipäradega kaht kinnipeetavat peksid. Kuriteokoosseisu puudumisel lõpetati kriminaalmenetlus 23.09.2002.

20.06.2002 algatati menetlus 17.06.2002 toimunu kohta, kus Tallinna Vangla vanglaametnik lõi kartseris karistust kandvat vahistatut taldrikuga vastu pead. Menetlus lõpetati 20.12.2002 kuriteokoosseisu puudumisel.

Oktoobris-novembris 2002 diskrimineeris Tallinna Vangla vanglaametnik kinnipeetavat, mille kohta ka 19.06.2003 kriminaalmenetlust alustati, mis 18.12.2003 lõpetati kuriteokoosseisu puudumise tõttu.

21.08.2003 alustati kriminaalmenetlust, mille põhjuseks Tallinna Vangla ametnikud, kes kasutasid füüsilist vägivalda vahistatute suhtes, tekitades kehavigastusi. Menetlus lõpetati 22.02.2004, kuna puudus kuriteokoosseis.

17.12.2003 alustati kriminaalmenetlust Tallinna Vangla vanglaametnike suhtes. Toimus kinnipeetava ümberpaigutamine, kus kinnipeetav osutas vastupanu, mille mahasurumise käigus tekitasid vanglaametnikud talle kehavigastusi (vasaku küünarvarre murd). Kuriteokoosseisu puudumisel menetlus lõpetati.

⁸³ - M, Koitla. Jõu kasutamine vanglas Tallinna Vangla näitel. Lõputöö. Tallinn 2005. (Käsikiri Sisekaitseakadeemia raamatukogus). Alljärgnevas punktis toodud kriminaalmenetluste nimekiri on võetud nimetatud avaldamata allikast.

Loetelu kriminaalmenetluste kohta ei ole täielik ja seda võib jätkata. Kuni käesoleva hetkeni on kõik kriminaalmenetlused, mis on suunatud kinni peetavate isikute poolt vanglaametnike vastu, lõpetatud kuriteokoosseisu puudumise tõttu või tõendamatusel alusel.

Paraku näitab praktika, et analoogilised juhtumid niipea ei vaibu ning vaja oleks, et vältida halvimat, s.o vanglatöötaja(te) süüdimõistmist, spetsiaalset erialast koolitust, mis hõlmaks sunnimeetmete õiguspärasest rakendamist kinni peetavate isikute suhtes.

3.10 Ametialaste volituste raames tegutsemine ja korralduse täitmine mõnede välisriikide õiguses

Läti KrS § 34 järgi on kuritegeliku käsu või korralduse täitmine õigustatud ainult siis, kui isik ei saanud aru selle kuritegelikkusest ning see ei olnud ka ilmne. Kuritegeliku käsu täitmisest keeldunud ei võeta kriminaalvastutusele.

Leedu KrK § 33 järgi ei vastuta isik üldjuhul kriminaalkorras karistatava teo toimepanemises kui talle oli antud selle teo läbiviimiseks ametlik korraldus. Isik kannab kriminaalkorras vastutust vaid siis kui ta täitis ilmselt ebaseaduslikku korraldust. Isik, kes keeldus kuritegeliku korralduse täitmisest, ei kannata vastutust kriminaalkorras.

Vene Ugolovnõi kodeksi § 42 järgi ei ole tegemist kuriteoga, kui isik tekitab karistusseadusega kaitstud huvidele küll kahju, kuid tegi seda talle kohustuslikus korras käsku või korraldust täites. Sellise käsu täitmisega tekitatud kahju eest vastutab käsu andja.

Ukraina KrK § 41 – s antakse ebaseadusliku korralduse mõiste: antud selleks mitteettenähtud korras ja pädevust ületades, vastuolus seadustega ning seotud isiku põhiseaduslike õiguste ja vabaduste rikkumisega.

KOKKUVÕTE

Käesoleva uurimistöö eesmärgiks oli analüüsida põhilisi õigusvastasust välistavaid asjaolusid – hädakaitset, hädaseisundit ja ametiülesannete, korralduse või käsu täitmist. Analüüs keskendus eelkõige võimuesindaja ametialasele tegevusele. Põhjalikumalt käsitleti ametikohustuste ja ametliku korralduse täitmist vanglasüsteemis.

Uurimistöö sissejuhatuses püstitatud hüpoteesid leidsid kinnitust:

1. vastavalt vanglasüsteemist toodud näidisjuhtumitele ei ole kõik juhtide poolt alluvatele antud ametialased teenistuslikud korraldused seaduslikud,
2. tuginedes kirjandusele ei vastuta ebaseadusliku (mitte ilmselt õigusvastase ega kuritegeliku) korralduse täitja korralduse täitmisel tekkinud kahju eest vaid vastutajaks on korralduse andja.

Et oleks välistatud igasugune ametniku süü ametliku korralduse täitmisel, kui seoses selle täitmisega tekitati kahju, peaks korraldus mille alusel tegutseti olema:

1. seaduslik,
2. välistatud peaksid olema igasugune tahtlus halva tagajärje saabumiseks,
3. tegutsemine sõltuvalt olukorrast peaks olema vältimatu,
4. kui seoses ametliku korralduse täitmisega tuli kasutada jõudu, peaks selle kasutamine jääma vajalikesse piiridesse ega tohiks ületada intensiivsuse määra.

Sunnimeetmete kasutamine vanglaametniku poolt on lubatud ainult äärmuslikel juhtudel, kui kõik ülejäänud võimalused ja meetmed olukord rahulikult ning rahuldavalt lahendada, on ammendatud. Kui kinni peetava isik keelduks täitmast korraldusi, mille täitmata jäädes ilmneksid asjaolud, mis võiksid ohustada vangla julgeolekut ja sisekorda, teise isiku elu ja tervist, siis on sunnimeetmete rakendamine igal juhul õigustatud.

Sunnimeetmete rakendamisel kahju tekitamine ametliku korralduse täitmise tagamiseks kinni peetavale isikule peab olema otseses sõltuvuses antud korralduse täitmisega saavutada soovitava eesmärgi tähtsusest ja hetke konkreetsest olukorrast, ehk sellest kes on kinni peetav isik, kuidas ta käitub (üleolek, ülbus, demonstratiivne seadusliku korralduse täitmata jätmine, vanglaametniku mittetsensuursete sõnadega solvamine jne), kas kinni peetav isik osutab

vastupanu, on relvastatud (võib olla varustatud ka teise ohtliku esemega) või ründab vanglaametnikku.

Iga olukord erinev ja kindlat retsepti, millal on sunnimeetmete rakendamine õiguspärane, millal mitte, on võimatu anda. Alati jääb käsutäitjale võimalus küsida ja täpsustada vahetult juhilt. Kui seda võimalust ei ole, tuleb tegutseda vastavalt saadud korraldusele, teadmistele ja kogemustele.

Igal juhtumil peab sunnimeetmete rakendamine jääma vajalikesse piiridesse ega ületama intensiivsuse määra. Kinni peetavate isikute tervise kahjustamisest suuremal määral, kui see on antud juhul vältimatu, tuleb hoiduda.

Välistada saab korralduse täideviija vastutuse vaid siis, kui täideviimisel ei tekkinud mingeid kahtlusi korralduse õiguspärasuses ning ka korralduse hilisemal õigussisu analüüsile ei selgunud selle ilmne õigusvastasus või kuritegelikus.

Tulenevalt lõputööst ettepanekud:

1. juhtidel, kes on korralduse andjad, võiks jätkuda julgust võtta vastutus kui seoses ebaseadusliku korralduse täitmiselega tekkinud tulemus oli ebasoovitav,
2. juhte peaks teavitama sellest, et nemad on vastutavad kui seoses nende poolt antud ebaseadusliku korralduse tulemuseks oli ebasoovitav tagajärg,
3. täiendavalt peab uurima põhjusi millest sõltuvalt saab võimalikuks ebaseaduslike teenistusalaste korralduste andmine ja võtma tarvitusele meetmed analoogiliste korralduste kordumise minimeerimiseks tulevikus,
4. vanglatöötajaid tuleks täiendkoolitada osas, mis hõlmab sunnimeetmete kasutamist kinni peetavate isikute suhtes, et välistada meie edasiselt demokratiseerivas õigusriigis nende võimalik süüdimõistmine.

РЕЗЮМЕ

Целью настоящей исследовательской работы является анализ основных обстоятельств, исключающих противоправность, - крайняя необходимость, состояние необходимой обороны и исполнение служебных обязанностей, распоряжений и приказов. Анализ сосредоточен прежде всего на служебных действиях исполнителя власти. Немного более подробно рассмотрено исполнение служебных обязанностей и служебного распоряжения в тюремной системе.

Во введении исследовательской работы поставленные гипотезы нашли подтверждение:

- 1) согласно примерам, приведённым из судебной системы, не все, даваемые подчинённым служебные распоряжения, законны;
- 2) согласно литературе, за ущерб, возникший при даче незаконного распоряжения (не явно противоправное или преступное) отвечает не исполнитель распоряжения, а тот кто это распоряжение дал.

Для того, чтобы была исключена любая вина чиновника при даче распоряжения, если при исполнении причинили ущерб, распоряжение, на основании которого действовали, должно быть -

- законно,
- исключён должен быть любой умысел для наступления вредного последствия,
- действовать в зависимости от ситуации необходимо незамедлительно,
- если в связи со служебным распоряжением пришлось использовать силу, то её использование должно быть в разумных пределах и не должно превышать меру интенсивности.

Использование принудительных мер со стороны работника тюрьмы разрешено только в крайних случаях, если все прочие возможности и меры спокойно и удовлетворительно решить ситуацию, исчерпаны. Если задержанное лицо отказалось бы исполнять распоряжение, в результате которых проявились бы обстоятельства, которые могли бы повредить безопасности и внутреннему распорядку тюрьмы,

жизни и здоровью другого лица, то применение принудительных мер было бы в любом случае оправдано.

При применении принудительных мер причинение вреда заключённому для обеспечения выполнения служебного распоряжения должно быть в прямой зависимости с важностью достигаемой задачи и данной ситуации, также от того, кто является заключённым, как он себя ведёт (превосходство, высокомерие, демонстративное неподчинение законному распоряжению, оскорбление чиновника тюрьмы нецензурной бранью), оказывает ли задержанное лицо сопротивление, вооружено ли (снабжено ли опасным предметом) или нападает на чиновника тюрьмы.

Каждая ситуация различна и конкретного рецепта, когда применение принудительных мер является правомерным, когда нет, невозможно дать. Всегда у исполнителя приказа есть возможность спросить и уточнить у непосредственного руководителя. Если этой возможности нет, следует действовать согласно полученному распоряжению, знаниям и опыту.

В каждом случае применение принудительных мер должно оставаться в необходимых пределах и не превышать меру интенсивности. Если причинения вреда здоровью задержанных неизбежно, следует в большей степени воздерживаться от этого.

Исключить ответственность можно тогда, когда при исполнении не возникло никаких подозрений в правомерности распоряжения и если при более позднем анализе правового содержания распоряжения не выяснилась его явная противоправность или преступность.

Исходя из содержания заключительной работы имеются следующие предложения

1. руководители, которые дают приказы, могли бы смелее брать ответственность на себя, если в связи с исполнением незаконного распоряжения возник нежелательный результат,

2. руководителей нужно извещать о том, что они ответственны, если в связи с данными ими незаконными распоряжениями был нежелательный результат,
3. дополнительно нужно изучать причины, от которых зависит дача незаконных служебных распоряжений и принимать меры для минимизации в будущем повторения аналогичных распоряжений,
4. работников тюрьмы необходимо обучить в той части, которая охватывает использование принудительных мер в отношении заключённых, чтобы в дальнейшем в нашем государстве, становящемся всё более демократическим и правовым, избежать их осуждения в судебном порядке.

KASUTATUD KIRJANDUS

Kirjanduslikud allikad

1. **Aas, N., Feldmanis, L.,...** jt. 2002. *Karistusõigus – Üldosa.*, Sisekaitseakadeemia, Tallinn.
2. **Aedmaa, A., jt....** 2004. *Haldusmenetluse käsiraamat.* Tartu.
3. **ENSV Kriminaalkoodeks.** *Kommenteeritud väljaanne.* 1980. Koostaja Ilmar Rebane, Tallinn.
4. **Kadari, H., Raal, E., Rebane, I.** 1963. *Nõukogude Kriminaalõigus. Üldosa.* Tallinn.
5. **Koitla, M.** 2005. *Jõu kasutamine vanglas Tallinna vangla näitel.* Lõputöö. Tallinn. (Käsikiri Sisekaitseakadeemia raamatukogus).
6. **Kühl, K.** 2002. *Karistusõigus. Üldosa.* Tallinn: Juura.
7. **Mändmets, H.** *Karistusseadustiku § 28, 29 selgitused., Vajan relva! 5.* 2004. Koostaja Lillemets, R. Talmar & Põhi kirjastus.
8. **Mändmets, H.** *Kriminaalkoodeksi § 13, 13¹ ja 14 selgitused., Vajan relva! 3.* 1996. Koostaja Lillemets, R. AS SERRI.
9. **Männik, P.** 2005. *Seadus kaitseb politseinikku, aga alati peab valmis olema relva kasutamist põhjendama.-* Politseileht.
10. **Palm, A.** 14.04.05. *Hädakaitse võib päästa elu või tuua kaitsjale endale kriminaalkaristuse.* Äripäev.
11. **Parrest, N., Aedmaa, A.** 2005. *Ülevaatlik õppematerjal haldusõigusest.* Tallinn.
12. **Rebane, I.** 1983. *Teo ühiskonnaohtlikust välistavad asjaolud.* Tartu: TÜ.
13. **Rover, de C.** 2001. *Teenida ja kaitsta. Rahvusvaheline punase risti komitee.* Kirjastus: Õigustõlkebüroo Interlex OÜ, Tallinn.
14. **Samson, S.** 2001. *Kriminaalõiguse üldosa., Abimaterjal kohtunike ja prokuröride järelkoolituse karistusõiguse õppegrupile.* Tallinn.
15. **Sootak, J., Pikamäe, P.** 2004. *Karistusseadustik.- kommenteeritud väljaanne,* Tallinn.
16. **Sootak, J.** 2002. *Keskaja karistusõigusest. Veritasust III.8, hädakaitsest,* Tallinn.
17. **Sootak, J.** 2003. *Õigusvastatus. Süü.,* Tallinn.
18. **Truuväli, E-J., Kask, O.,...** jt. 2002. *Eesti Vabariigi Põhiseadus - kommenteeritud väljaanne,* Tallinn.

Normatiivaktid

1. Avaliku Teenistuse Seadus (RT I 1995, 50, 764).
2. Eesti Vabariigi Põhiseadus (RT I 2003, 64, 429).
3. Haldusmenetluse seadus (RT I 2001, 58, 354).
4. Karistusseadustik (RT 2001, 61, 364; 2002, 86, 504).
5. Kriminaalkoodeks (terviktekst: RT I 2001, 73, 452).
6. Kriminaalmenetluse seadustik (RT I 2003, 27, 166).
7. Politseiseadus (RT 1991, 10, 152).
8. Ugolovnõi kodeks Latviiskoi respubliki. Sankt Peterburg: Juriditšeski tseentr Press, 2001.
9. Ugolovnõi kodeks Litovskoi respubliki. Sankt Peterburg: Juriditšeski tseentr Press, 2002.
10. Ugolovnõi kodeks Rossiiskoi federatsii. Moskva: Izdatelstva grupp Infra, 1997.
11. Ugolovnõi kodeks Ukrainõ. Sankt Peterburg: Juriditšeski tseentr Press, 2001.
12. Vangistuseseadus (terviktekst: RT I 2002, 84, 492).

Kohtulahendid

1. RKKK 3-1-1-17-04.
2. RKKK 3-1-1-124-01.
3. RKKK 3-1-1-1-01.
4. RKKK 3-1-1-117-96.
5. RKL 3-1-1-15-96.
6. Tallinna Ringkonnakohtu kriminaalkolleegiumi otsus. Toimik nr. 2-1/901/04.

Internetiallikad

1. <http://www.ukrinfo.biz/codecs/> - 20.03.06.